

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία

Μετάφραση και σχολιασμός του άρθρου της Mona Baker
«Reframing Conflict in Translation»

Επιβλέπουσα επιτροπή:

Παναγιώτης Κελάνδριας

Αναστασία Παριανού

Κατερίνα Σοφιανού

Ξ2016033

Κέρκυρα, Σεπτέμβριος 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή	3
2. Πρωτότυπο	4
3. Μετάφρασμα	27
4. Σχολιασμός.....	54
4.1 Η έννοια της σύγκρουσης στη μετάφραση, μια διελκυστίνδα μεταξύ κυριαρχίας και αντίστασης	54
4.2 Κειμενική ανάλυση	56
4.3 Μακρο-στρατηγικές	61
4.4 Διαχείριση της ορολογίας	63
4.5 Μεταφραστικά προβλήματα και μικρο-στρατηγικές επίλυσής τους	65
5. Βιβλιογραφία	69
6. Παράρτημα – Γλωσσάριο.....	71

Θα μιλήσω στα αγγλικά γιατί θέλω εκείνοι που εκπροσωπούν το Κράτος και τον Μιλιταρισμό και τα Δικαστήρια και τις Φυλακές να καταλάβουν τι έχω να πω. Δεν θέλω να τα μάθουν από δεύτερο χέρι. Καμία γλώσσα δεν αποδίδεται ποτέ καλά στη μετάφραση και θέλω να ακούσουν όσα έχω να πω στη μόνη γλώσσα που ξέρουν να μιλούν – και τη μιλούν κάκιστα.

Emma Goldman

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία περιλαμβάνει τη μετάφραση του άρθρου της Mona Baker *Reframing Conflict in Translation* από την αγγλική στην ελληνική γλώσσα και τον σχολιασμό της μεταφραστικής διαδικασίας. Πρόκειται για επιστημονικό κείμενο, το οποίο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Social Semiotics* το 2007 (17: 2, 151-169) και πραγματεύεται ζητήματα που άπτονται της γλωσσικής και εντέλει πολιτικής συμπεριφοράς μεταφραστών και διερμηνέων σε περιβάλλοντα εμπόλεμων συρράξεων. Στην εργασία παρατίθεται το πρωτότυπο και το μετάφρασμα, και ακολουθεί ο σχολιασμός, ο οποίος διαρθρώνεται ως εξής: Αρχικά επιχειρείται μια όσο το δυνατόν πιο συνοπτική αναφορά στη συγγραφέα και το έργο της, καθώς και στην οπτική που εισήγαγε και πρεσβεύει στις μεταφραστικές σπουδές, με τον διττό της ρόλο ως θεωρητικός και ακτιβίστρια, δεδομένου ότι η οπτική αυτή αποτέλεσε το εφαλτήριο για την επιλογή να μεταφραστεί το συγκεκριμένο άρθρο. Ακολουθεί η κειμενική ανάλυση και η εξέταση των βασικών λειτουργιών του κειμένου-πηγή και στη συνέχεια παρουσιάζονται οι στρατηγικές της μεταφραστικής διαδικασίας, τόσο σε επίπεδο μακροδομής όσο και μικροδομής, ενώ γίνεται αναφορά στα κυριότερα μεταφραστικά προβλήματα και στις λύσεις που επιλέχθηκαν. Στο τέλος παρατίθεται το γλωσσάριο που συντάχθηκε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας με σκοπό την τεκμηρίωση της ορολογίας.

2. Πρωτότυπο

Reframing Conflict in Translation

Mona Baker

This article draws on narrative theory and the notion of framing, the latter as developed in the literature on social movements, to explore various ways in which translators and interpreters accentuate, undermine or modify contested aspects of the narrative(s) encoded in the source text or utterance. Starting with an outline of the assumptions and strengths of a narrative framework compared with existing theories of translation, the article goes on to define the concept of framing in the context of activist discourse. It then outlines some of the sites –or points in and around the text– at which (re)framing may be achieved, and offers various examples of framing strategies used in written and screen translation. The examples are drawn from translations between English and Arabic in the context of the Middle East conflict and the so-called War on Terror, but the theoretical issues outlined are not language specific or context specific.

Keywords Narrative; framing; “War on Terror”; Arabic; Middle East Conflict

This paper draws on concepts from narrative theory, sociology and the study of social movements to examine some of the ways in which translators and interpreters reframe aspects of political conflicts, and hence participate in the construction of social and political reality. The model of analysis I apply here is elaborated in greater detail in Baker (2006a) and elsewhere.¹ It relies principally on the notion of narrative as understood in some strands of social and communication theory, rather than narratology or linguistics. Here, “narrative” is used interchangeably with “story”: narratives are the stories we tell ourselves and others about the world(s) in which we live, and it is our belief in these stories that guides our actions in the real world. In this sense, narrative is not a genre, nor is it an optional mode of communication: narration, in the

¹ See Baker (2005, 2006b).

words of Walter Fisher, is ‘‘not a mode of discourse laid on by a creator’s deliberate choice but the shape of knowledge as we first apprehend it’’ (1987, 193).

My choice of narrativity as a theoretical framework is motivated by a general dissatisfaction with existing theoretical notions that we tend to draw on in trying to explain the behaviour of translators and interpreters. In particular, much of the literature on translation tends to draw on the notion of norms, as elaborated in polysystem theory and the work of Gideon Toury. Norm theory encourages analysts to focus on repeated, abstract, systematic behaviour, and in so doing privileges strong patterns of socialization into that behaviour and tends to gloss over the numerous individual and group attempts at undermining dominant patterns and prevailing political and social dogma. Similarly, norm theory has nothing to say on the intricate patterns of interplay between repeated, stable patterns of behaviour and the continuous attempts at subverting that behaviour – the interplay between dominance and resistance, which is one aspect of translator behaviour I am particularly keen to highlight in my own work. Norm theory arguably also pays little attention to the political and social conditions that give rise to such patterns of dominance *and* resistance to them.

Another type of current theorizing that narrative theory allows us to move beyond is Lawrence Venuti’s sweeping dichotomies of foreignizing and domesticating strategies (Venuti 1993, 1995), recast elsewhere as minoritizing and majoritizing strategies (Venuti 1998). Apart from reducing the rich variety of positions that translators adopt in relation to their texts, authors and societies, these dichotomies also obscure the shifting positions of translators within the same text—they reduce the intricate means by which a translator negotiates his or her way around various aspects of a text into a more-or-less straightforward choice of foreignizing versus domesticating strategy. Even a brief glance at some of the texts I have been examining in my own research suggests that translators oscillate within the same text between choices that Venuti would regard as domesticating and ones he would regard as foreignizing. And, importantly, this oscillation serves a purpose in the real world—it is neither random nor irrational.

To balance the emphasis in norm theory on abstract, repeated behaviour and the streamlining effect of Venuti’s dichotomies, what we need is a framework that recognizes the varied, shifting and ongoingly negotiable positioning of individual translators in relation to their texts, authors, societies and dominant ideologies. Hence my interest in narrative theory and my attempt to apply it to a wide range of written

translations and oral interpreting events. Without claiming that narrative theory can single-handedly address all the weaknesses of current theorizing on translation, nor suggesting that current theorizing (norm theory and Venuti's dichotomies included) is not productive in addressing a wide range of issues relevant to the behaviour of translators and interpreters, I see the main, interrelated strengths of narrative theory as follows.

First, narrative theory does not privilege essentialist and reductive categories such as race, gender, ethnicity and religion; instead, it acknowledges the ongoingly negotiable nature of our positioning in relation to social and political reality. Narrativity, as Hall et al. argue, "offers a way of conceptualising identity that is neither universal nor essentialist, but rather temporally and cultur-ally specific" (2003, 38). It thus allows us to move beyond the focus on supposedly inherent cultural differences and the type of identity politics that have informed much of the work on translation and interpreting so far, particularly work on cultural attributes and patterns of behaviour (for example, Katan 2004), on gender (Goddard 1990; Simon 1996; von Flotow 1997) and on sexuality (Harvey 1998, 2003a; Keenaghan 1998). Without dismissing the importance and worth of this type of work, I would argue that it is now time to move beyond it. Identity politics, and frameworks that thematize difference in general, are the last model we need at this precise moment in history, when pernicious theories such as Samuel Huntington's "clash of civilizations" (1993, 1996) are striving to highlight, and indeed invent, a whole panorama of differences—not to empower oppressed groups in the tradition of identity politics, but to justify the most criminal and dangerous of foreign policies. These politically motivated theories of difference allow the likes of Huntington to claim, for instance, that there is such a thing as a "Muslim propensity toward violent conflict" (1996, 258) and that "[t]he survival of the West depends on Americans reaffirming their Western identity and Westerners accepting their civilization as unique not universal and uniting to renew and preserve it against challenges from non-Western societies" (1996, 20-1).

Pernicious theories and irresponsible foreign policies aside, it is also fair to point out that however attractive and potentially liberating in certain political contexts, identity politics has always suffered from some important limitations. The most serious of these is that it traditionally groups together people who share certain external attributes (women, blacks, homosexuals, Pakistanis) and disregards individual variation within the group. It also overdetermines the identities of individuals by giving

precedence to one feature or attribute at the expense of others. What we need to be able to do instead is to locate individual translators and interpreters within the range of narratives they subscribe to and that inform their behaviour in the real world—including their discursive behaviour as translators and/or interpreters. This does not mean ignoring the obvious fact that our location in a particular cultural, racial or religious community at a given point in time is likely to influence our behaviour in specific ways. But narrative theory acknowledges that that influence is neither inevitable nor predictable. At this moment in time, for example, being Jewish could mean: (a) uncritical support for Israel and Zionism; (b) any number of variations on critical support for current Israeli policies; (c) refusing to self-identify as a Jew at all and taking no interest in the Middle East conflict whatsoever; (d) or, as is increasingly happening among large sections of the Jewish community, assuming a special responsibility to become heavily involved in activities designed to expose and undermine the Zionist enterprise. Even self-identifying as a Jew, then, does not tell us how a particular person might act in the real world, nor explain their behaviour, unless we know something about the kind of narratives to which they subscribe or can deduce them from the way they act and the discourse they produce.

Second, and following on from the above, narrative theory allows us to see social actors, including translators and interpreters, as real-life individuals rather than theoretical abstractions. Whitebrook argues that theory in general “frequently fails to make the political agent concrete”, and that “character is treated as a matter of the variables an observer must assess when trying to understand or predict anyone’s behaviour” (2001, 15). Her critique certainly applies to theorizing about translation and interpreting, as does her proposal for adopting narrative theory as a way of breaking free from this abstraction:

A turn to narratives allows for the de-personalized persons of theory, the bearers of a representative or typified identity, to be understood as separate persons – characters– with singular sets of characteristics, including but not confined to their political context and/or group identity. (Whitebrook 2001, 15)

Third, narrative theory allows us to explain behaviour in dynamic rather than static terms—it recognizes the complexity of being embedded in crisscrossing, even competing, narratives. Narrativity thus “embeds the actor within relation-ships and

stories that shift over time and space and ... precludes categorical stability in action'' (Somers and Gibson 1994, 65). There is no scope here for streamlining behaviour or choices into macro categories such as foreignizing versus domesticating, acculturating versus exoticizing, nor of course faithful versus free—not even within the space of a single text. Equally, because the actor is always “embedded” in relationships and stories, there is no question of assuming a privileged position from which we can claim “objectivity” or “neutrality” in relation to the narratives we are involved in translating, interpreting or indeed analysing. Narrative theory encourages us to reflect on and question the narratives we come in contact with and that shape our behaviour, but there is no assumption here that we can suppress our subjectivity or stand outside those narratives, even as we reason about them.

Fourth, and most importantly in my view, narrative theory recognizes the power of social structures and the workings of the “system” but does not preclude active resistance on a personal or group level. It pays equal attention to issues of dominance and resistance, to the ritual nature of interaction (in the tradition of Erving Goffman) as well as the means by which rituals are questioned and undermined. And finally, although hardly any of the work on narrativity in social and communication theory pays attention to issues of language, nor indeed translation, narrative theory does lend itself to being applied to both, and in a way that allows us to explain translational choices in relation to wider social and political contexts, but without losing sight of the individual text and event. This is one aspect of narrative theory that I have tried to elaborate in some detail in my own work and that I will attempt to demonstrate with an extended example at the end of this article.

Frames and Framing

Narratives, as I explained above, are stories that we come to subscribe to—believe in or at least contemplate as potentially valid—and that therefore shape our behaviour towards other people and the events in which we are embedded. As used here, narratives are not chronologies, not undifferentiated lists of happenings: they are stories that are temporally and causally constituted in such a way as to allow us to make moral decisions and act in the real world.

Somers (1992, 1994, 1997) and Somers and Gibson (1994) suggest that narratives are constituted through four interdependent features. *Temporality* means that narratives are embedded in time and space and derive much of their meaning from the temporal moment and physical site of the narration. *Relationality* means that it is impossible for the human mind to make sense of isolated events or of a patchwork of events that are not constituted as a narrative. Every element in a narrative depends for its interpretation on its place within the network of elements that make up the narrative; it cannot be interpreted in isolation. The third core feature of narrativity is *selective appropriation*. Given that it is impossible to weave a coherent story by including every detail of experience, narratives are necessarily constructed according to evaluative criteria that enable and guide selective appropriation of a set of events or elements from the vast array of open-ended and overlapping events that constitute experience. The final and most important core feature of narrativity is *causal emplotment*. Causal emplotment “gives significance to independent instances, and overrides their chronological or categorical order” (Somers 1997, 82). It allows us to turn a set of propositions into an intelligible sequence about which we can form an opinion, and thus charges the events depicted with moral and ethical significance (Baker 2006a, 65). It is our subscription to a particular pattern of causal emplotment in the Middle East narrative, for instance, that leads us to interpret another incident of suicide bombing in Israel as either a threat to Israeli security, providing evidence for the need for measures such as the Wall and targeted assassinations, or as an inevitable outcome of those very measures and hence providing “evidence” that the solution lies in adopting other alternatives. These alternatives, in turn, will vary depending on more specific patterns of causal emplotment that distinguish one individual’s narrative from those of others, even within the same broad group of, say, political activists. Not all activists in the Palestine Solidarity Movement, for instance, necessarily agree that the solution to the conflict lies in simply ending the Occupation along the 1967 borders. Some insist that it lies in reconfiguring Palestine/Israel as a single secular state for all its citizens, the “One State Solution” as it has come to be known. Arguments for or against any solution are only coherent within the specific patterns of causal emplotment that distinguish one narrative from another.

For the above features of narrativity to become operative, and for a set of events to be constituted as a narrative with a specific pattern of causal emplotment, a considerable amount of discursive work has to be undertaken by those doing the narration. The

notion of frame, and especially the more active concept of framing, can be productive in outlining some of the ways in which this discursive work is carried out. These notions are given several definitions in the literature, but broadly speaking they can be interpreted either passively, as “understandings” that *emerge* out of the interaction, or actively, as deliberate, discursive moves designed to *anticipate* and guide others’ interpretation of and attitudes towards a set of events. The first, generally passive, definition of frames is characteristic of the work of Erving Goffman, who argues that “an individual’s framing of activity establishes meaningfulness *for him*” (1974, 345; emphasis added). Similar definitions can be found in the work of other scholars who follow Goffman’s lead. Tannen and Wallat (1993, 60), for example, define frames as “a sense of what activity is being engaged in, how speakers mean what they say”. The literature on social movements, by contrast, tends to treat framing as an active process of signification. For activists and those interested in studying their behaviour, the process of framing events for others is part and parcel of the phenomenon of activism; crucially, it involves setting up structures of anticipation that guide others’ interpretation of events, usually as a direct challenge to dominant interpretations of the same events in a given society. This discursive work of framing events and issues for a particular set of addressees is important not only because it undermines dominant narratives of a given issue (the nuclear threat, Palestine, the so-called War on Terror), but also because it is a key strategy for forming networks and communities of activists, for enabling social movements to grow and attract adherents:

While in daily life all social actors draw upon frames to engage in the production and maintenance of local meanings, frame analysts have recognized that the strategic process of frame construction and management is central to the mission of social movement organizations seeking to replace “a dominant belief system that supports collective action for change” (Gamson et al. 1982, 15). In this sense, framing processes provide a mechanism through which individuals can ideologically connect with movement goals and become potential participants in movement actions. (Cunningham and Browning 2004, 348)

The notion of framing is closely connected to the question of how narrative theory allows us to consider the immediate narrative elaborated in the text being translated or interpreted *and* the larger narratives in which the text is embedded, and how this in turn

allows us to see translational choices not merely as local linguistic challenges but as contributing directly to the narratives that shape our social world. Here, we consider every choice—at least potentially—as a kind of index that activates a narrative, a story of what the world or some aspect of the world is like. Some choices, particularly those relating to how we label an event, place or group, as well as the way we position individuals and communities in social and political space through the use of pronouns and adverbs of place, among other things, allow us to frame the narrative for others, in the social movement, activist sense of framing.²

Translators and interpreters working between Chinese and English, for instance, are aware that the 1997 events in Hong Kong can be referred to either as *The Handover of Sovereignty*, the standard reference in English, or (literally) as *The Return to the Motherland*, the standard reference in Chinese.³ Also, they are generally aware that these choices do not exist in free variation but have serious implications in the real world. Similarly, in translating a text about the events of 1956 in the Middle East, one has to choose between two competing designations, neither of which poses a local linguistic challenge as such.⁴ The first choice, prevalent in western discourse and embedded in a narrative that has currency in the West, is to refer to these events as *The Suez Canal Crisis*. The choice of *The Suez Canal Crisis* immediately activates the narrative of the invading powers: for Britain, France and Israel, it was useful and expedient to narrate these events as a political crisis. The designation that has currency in the Arabic-speaking world, on the other hand, and practically no currency in the West, is *The Tripartite Aggression*. This default choice in Arabic activates quite a different narrative framework, one that is embedded in the consciousness and alignments of those on the receiving end of that attack. Translators do not necessarily replace *The Suez Canal Crisis* with *The Tripartite Aggression* in rendering an English text into Arabic. They might reproduce the designation in a close translation, perhaps

² Framing, in this sense, is not restricted to activism, however—although even this of course depends on how one defines activism. Some of the examples I discuss later come from sources I would personally regard as too pernicious to be labelled “activist”. They include advocacy groups like the Middle East Media Research Institute (MEMRI) that set out to demonize Arab and Islamic communities and actively pit the West against the rest.

³ Similar choices in the Chinese context include *The Tiananmen Massacre* versus *The Tiananmen Incident* or *The Tiananmen Protests*. The source for these examples is Dr Kevin Lin, lead interpreter for the Foreign Office in Britain.

⁴ In 1956, Egypt was attacked by Britain, France and Israel following Egypt’s decision to nationalize the Suez Canal, which connects the Mediterranean Sea with the Red Sea and Gulf of Suez.

because they subscribe to a narrative of translation as a neutral and “professional” practice. But even then, their choice will have implications for promoting and legitimating one or the other narrative. And there are other choices: translators may leave the designation itself as it is but comment on it or even challenge it in the introduction or footnotes to the text. While the choice of *The Handover of Sovereignty* or *The Suez Canal Crisis* might frame the narrative in a particular way, this very frame can in turn be challenged, and the entire narrative *reframed*, at a variety of points or sites in and around the text.

The point, then, is not to treat any specific translational choice as random, with no implications in the real world. Nor does narrative theory encourage us to treat a given choice (such as *The Suez Canal Crisis*) as a realization of some broad, abstract norm linked to other abstract choices such as choosing to stay close to the syntactic structures of the source text because there is an overriding norm of adequacy rather than acceptability⁵ in the target culture at a particular moment in time. The narrative theory framework encourages us to avoid these broad abstractions and to think of individual choices as embedded in and contributing to the elaboration of concrete political reality.

Sites and Strategies of Framing

Processes of (re)framing can draw on practically any linguistic or non-linguistic resource to set up an interpretive context for the reader or hearer. This may include exploiting paralinguistic devices such as intonation and typography, visual resources such as colour, image and layout, and of course linguistic devices such as tense shifts, deixis, code switching, and the use of euphemisms. Language users, including translators and interpreters, can also exploit features of narrativity (temporality, relationality, selective appropriation and causal emplotment) to frame or reframe a text or utterance for a set of addressees. Translators of written text can do so in the body of the translation or, alternatively, around the translation. This distinction can be very

⁵ In Toury’s (1980, 1995) framework, the initial norm that governs any translation involves a choice between adequacy and acceptability. A translation will either subscribe to the norms of the source text, language or culture (and will hence be adequate) or to the norms of the target language and culture (and will hence be acceptable). Adherence to source norms determines a translation’s adequacy with respect to the source text; adherence to norms originating in the target culture determines its acceptability within that culture.

important in some contexts because of the key role that the notions of accuracy and faithfulness tend to assume in the context of professional—and particularly politically sensitive—translation.

For instance, neoconservative organizations such as MEMRI,⁶ which specializes in circulating translations of carefully selected Arabic source texts to elaborate a narrative of Arab societies as extremist, anti-semitic and a threat to western democracies, are very careful about the accuracy of their translations, since their credibility can easily be undermined if their opponents were to identify and publicize a list of errors in these translations, whether the errors in question are presented as deliberate or not. Most of the framing in which MEMRI and its close affiliate, Watching America,⁷ engage is effected outside the text/translation proper. For a start, the narrative feature of selective appropriation allows MEMRI and Watching America to frame the Arab World as extremist and dangerous by simply choosing to translate the worst possible examples of Arabic discourse, which they also circulate to the media and Congress free of charge. Interestingly, MEMRI now has a special category of what they consistently call “reformist” writers: a few voices from the Arab World and Iran that are translated and quoted on the site now and again; these “reformists” argue for freedom of thought, women’s rights, and so forth. The occasional “cosmetic” selection of a non-extremist source serves to give a veneer of balance to MEMRI’s coverage, at the same time as reinforcing the overall portrayal of the Arab World and Iran as a hotbed of extremism that suppresses the very few sane voices in the region that are now magnanimously being given space on an American site.

Secondly, while keeping the actual translation very close to the original, MEMRI and Watching America can change the title of a text to frame the narrative as extremist, threatening or simply “discursively alien”. For example, a recent English translation of an article from the Palestinian newspaper *Alhayat Aljadeeda* is posted on the Watching America website under the title “Oh, America ... Oh, Empire of Contradictions”.⁸ Closely backtranslated, the original Arabic title is far less flowery and “exotic”: it reads “Signs on the Road: America and Democracy!!!”.⁹

⁶ See www.memri.org. For a detailed discussion of MEMRI and its translation activities, see Baker (2006a, 73-6, 108-9).

⁷ See www.watchingamerica.org.

⁸ <http://www.watchingamerica.com/alhayataljadeeda000003.shtml>.

⁹ <http://www.alhayat-j.com/details.php?opt=1&id=22102&cid=394>

Third, Watching America inserts images, complete with suitable captions, in the English text that frame the translated narrative as part of the broad, meta-narrative of the War on Terror. Figures 1 and 2, for instance, together with the accompanying captions, appear in the translation of the article from *Alhayat Aljadeeda*.

Fourth, and perhaps most importantly, each English translation of an article from an Arab newspaper is accompanied by a suitably annotated link to a video clip, provided by MEMRI, which acts as a further framing device, encouraging the reader to interpret even the most reasonable of Arabic discourse as one that hides an extremist subtext. The article from *Alhayat Aljadeeda* is accompanied by a video link with suitable annotations, as shown in Figure 3.

Figure 1 Palestinian Authority Prime Minister Ismail Haniyeh prays before a speech, most likely for funds ... most likely to come from Iran.¹⁰

Figure 2 A militant from the Al-Aqsa Martyr's Brigade on the West Bank, during an event to remember one of the many acts of violence that have taken place there.

¹⁰ Images and captions of Figures 1-4 are in Watching America's English translation of *Alhayat Aljadeeda* article, retrieved 25 October 2006 from <http://watchingamerica.com/alhayataljadeeda000003shtml>. The author has made every effort to trace the copyright holders and will deal with any problems that may be brought to her attention.

VIDEO FROM PALESTINE: PRAISE FOR SUICIDE BOMBING AT HAMAS FUNDRAISER

Iqra TV, Palestine: Excerpts from a fundraising speech delivered by Yemenite Cleric
Abd Al-Majid Al-Zindani, 23 March, 00:08:18, via MEMRI

**“After efforts, policies, and plans failed, and when people almost despaired, the
whole world was surprised by a certain decision of Hamas. What was the
decision? An intifada. An Intifada? Where? In Palestine. In Palestine!”**

Figure 3 Yemenite Cleric Abd Al-Majid Al-Zindani. Annotated video clip accompanying *Alhayat Aljadeeda* article, courtesy of MEMRI.

Interestingly, translations from other languages do not receive this treatment: translations from Chinese, Spanish, French, Dutch and a host of other languages are offered on the site without links to MEMRI videos that serve to demonize the community in question. The only other language that receives this special treatment (or is subjected to this framing strategy), as may be expected, is Persian.

Apart from images, captions, and the manipulation of titles, paratexts are an important site of framing in book translations: they include cover images and blurb, introductions, prefaces and footnotes. Cover images and blurbs are not generally provided by the translator,¹¹ but prefaces, introductions and footnotes normally are. Two Arabic translations of Samuel Huntington's *The Clash of Civilizations* were

¹¹ For interesting analyses of covers and blurbs of published translations, see Watts (2000), Harvey (2003b), Asimakoulas (2005).

released within a very short period of time, the first in 1998 in Egypt (translated by Tal'at Al-Shayib) and the second in 1999 in Libya (translated by Malik Obeid Abu Shuhayaa and Mahmoud Mohamed Khalaf). Both translations feature extensive introductions. The Libyan translation carries two. The first, by both translators, consists of four pages and offers a summary of the content of the book, tells us that it has been extremely controversial, and goes on to state the following (Huntington 1999, 11; my translation):

Given what we have noted of the chaotic structure and incoherence of the text and the flaws in the methodology adopted by the author, and in an effort to identify the underlying agenda of the the clash-of-civilizations thesis, it was necessary to deconstruct the mechanisms and assumptions of the clash-of-civilizations discourse. Dr. Malik Obeid Abu Shuhayaa [one of the two translators] has therefore prepared a study of the political and intellectual assumptions of the clash-of-civilizations discourse and the mechanisms it relies on in outlining its conceptual apparatus, persuading others, and acquiring supporters. This study is entitled “An Initial Contribution towards Awareness of the Other: The Assumptions and Mechanisms of the Clash of Civilizations”.

The study itself, written by one of the translators, as indicated in the above quote, constitutes the second introduction. It runs into an impressive 49 pages and directly challenges Huntington and his theory. The Egyptian translation released in 1998 has a 19-page introduction, not by the translator but by an Arab intellectual (Salah Qunswah), similarly undermining the thesis of the book and challenging its main tenets (Huntington 1998). All three introductions (two in the Libyan and one in the Egyptian translation) precede the Arabic versions of Huntington's own preface to his book and pre-empt the reader's response to the arguments presented in the source text. They frame the translated texts that follow them in very negative terms, encouraging the reader to interpret Huntington's thesis from a specific angle even before they start reading it.

Footnotes are often also provided by translators and can serve a similar framing function. *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden* (Lawrence and Howarth 2005), for instance, offers heavily annotated translations of Bin Laden's speeches, making extensive use of footnotes to reframe his personal narrative—and

through this the narratives of Islamic fundamentalism, the so-called clash of civilizations, and the “War on Terror”—as a direct outcome of western foreign policies rather than the product of a mentality that, in the War-on-Terror discourse, is normally depicted as sheer, inexplicable evil. In his review of the volume in the *London Review of Books*, Charles Glass notes that Bin Laden “does not appear to be deranged, as his detractors insist he is. His message is plain: leave the Muslim world alone, and it will leave you alone. Kill Muslims, and they will kill you” (Glass 2006, 14). How is this impression achieved?

The book is edited by Bruce Lawrence but the individual speeches and statements are translated by James Howarth. The main introduction by the editor (Lawrence and Howarth 2005, xixxiii) and the Translator’s Note (Lawrence and Howarth 2005, ix) make it clear that the editor explicitly takes responsibility for the mini introductions provided at the beginning of individual translations of Bin Laden’s statements, and the translator for footnotes accompanying each translation. Together, the introductions and the footnotes frame Bin Laden as rational, as well as witty, educated, and lucid. For instance, the mini introduction by the editor to a letter from Bin Laden posted on the internet on 6 October 2002, and appearing in the collection under the title “To the Americans” (Lawrence and Howarth 2005, 160-72), tells us the following:

This portrait of the US follows a call to the American people to convert to Islam. Fantastical as the prospect of such a conversion must be—as the letter itself implies (“I doubt you will do so”)—the appeal has a practical function within the umma. Its purpose is to answer Muslim critics of 9/11 who argued that al-Qaeda did not offer Americans an opportunity to convert to Islam before attacking them, thereby violating God’s ruling: “We never punish until we have sent a message.” The exhaustive detail of the letter is bin Laden’s proof to Muslims that he has explored every avenue to resolve this war by peaceful means, and given proper warning of the destruction that will be visited upon Americans if they refuse to listen to his advice. (Lawrence and Howarth 2005, 160)

A footnote by the translator to another statement made by Bin Laden in an interview with an Australian journal and appearing earlier in the same collection (“The Saudi Regime”; Lawrence and Howarth 2005, 3143) makes the same point, striving again to depict Bin Laden as rational and as possessing considerable political acumen (Lawrence and Howarth 2005, 32):

²² Throughout the volume, the “invitation to Islam” denotes the Arabic term dawa. Dawa is particularly significant in the context of bin Laden’s later statements to America and its allies after 9/11, in which he offers them a chance to convert before further assaults, thereby “clearing the decks in Islamic terms: he has warned and invited before attacking.” (Michael Scheuer, *Imperial Hubris: Why the West is Losing the War on Terror* [Potomac, 2005], p. 153).

In addition to portraying Bin Laden as rational (rather than deranged), the introductions and footnotes also give us an impression of him as “human”, smart, witty. The translator in particular makes a point of explaining witty word-plays in Bin Laden’s discourse that undermine his normal portrayal as “our enemy” – we do not normally credit our enemies with verbal dexterity or a sense of humour. Here are two examples. The first (Lawrence and Howarth 2005, 194) comes from what the editor, in his mini introduction, describes as “the first and only statement of bin Laden that is framed as a sermon”. It is part of a 53-minute audiotape published on various websites and in the *al-Hayat* newspaper.

Main Text

They sought to be with God, and deprived themselves of sleep while injustice was being done. They poured out the water of life, not the water of shame.²⁴

Footnote

²⁴This is a play on words in Arabic; “ma’ al-hayat” (“water of life”) and “ma’ al-mahya” (“water of shame”) use variations on the same root.

The second example comes at the end of an audio-taped statement aired on al-Jazeera on 4 January 2004 (“Resist the New Rome”; Lawrence and Howarth 2005, 236):

Main Text

If Bush’s call for peace was honest, why hasn’t he spoken about the one who slit open the bellies of pregnant women in Sabra and Shatila or the planner of the surrender process,³ the “man of peace” [Ariel Sharon]; why did he not just come out and say “we hate freedom and we kill for the sake of it”?

Footnote

³ Bin Laden is making a pun here. “peace process” is “amaliyat al-salam”, but here he talks about “amaliyat al-istislam,” the surrender process. The word for surrender is a cognate of the word for peace.

Footnotes such as the above, together with arguments and descriptions outlined both in the general introduction to the volume as well as mini introductions to individual translations, cumulatively serve to portray Bin Laden as rational and competent, although the editor makes it clear that this does not mean he approves of Bin Laden’s methods of expressing his grievances. The point he makes, and which the individual choices made by the translator indirectly support, is that a very different narrative, with a different pattern of causal emplotment, can account for the current ills of the world. Rather than explaining the so-called War on Terror as a necessary response to the horrors inflicted on an innocent West by deranged extremists from the Islamic World, this new narrative of Bin Laden suggests that the West is not innocent, and that its so-called War on Terror and similar atrocities are responsible for the horrific but “rational” extremism we are now witnessing. This narrative resists the effort to divest violence of all historicity by portraying figures like Bin Laden simply as deranged extremists.

Framing Within the Translation: An Extended Example

An Arabic documentary entitled *Jenin Jenin* was directed by Mohamed Bakri and released in 2002 following the Israeli attack on the Jenin camp in the Occupied West Bank. The documentary is shot in the Jenin camp in Arabic but is clearly aimed at an international audience: it was subtitled into English, Hebrew, French, Spanish and Italian (Mohamed Bakri, personal communication). The version with English subtitles seems to be aimed predominantly at an American audience, as we will see shortly. The following examples from the documentary demonstrate two attempts at (re)framing that respond to larger narratives circulating beyond the immediate text and cannot be explained by resorting to norm theory or Venuti’s foreignizing versus domesticating dichotomy. Both examples are discussed from different angles in Baker (2006a, 99-100 and 64-6).

The Vietnam Frame

The first instance of (re)framing activates a narrative framework that seems to have been judged as more effective in the target context. At one point in the documentary, an old Palestinian man expresses his shock at what happened in Jenin and the world's apparent indifference and reluctance to intervene to protect Palestinians. He ends his contribution by saying, literally in Arabic, "What can I say, by God, by God, our house/home is no longer a house/home". The subtitle for this frame is "What can I say? Not even Vietnam was as bad as this" (see Figure 4).

The decision to replace the original reference to the destruction of Palestinian homes with a reference to Vietnam would traditionally be interpreted in translation studies as an attempt to "acculturate" the source text, to render it more intelligible to the target audience (in this case envisaged as predominantly American). But this is not a very productive or satisfying explanation. Had this been the primary motivation here, it would have made much more sense to refer to a more recent and hence more salient event, such as 9/11. After all, Vietnam arguably has less resonance among a young American audience than 9/11, and appealing to the memory of the latter is thus more likely to secure the emotional involvement and sympathy of a wider section of American viewers. To appreciate the motivation for this translational choice and its implications, it is necessary to refer to the wider narratives in circulation at that time, in Palestine and internationally.

أنا عارف والله العظيم، والله العظيم، بيتنا ما صار بيت

Figure 4 Screen shot from Jenin Jenin.

First, the immediate narrative of what actually happened in the Jenin camp and elsewhere in Occupied Palestine in April 2002 was and continues to be heavily contested—from why the Israeli Defence (sic) Forces invaded the camps, to how many houses they demolished and how many people they killed, and so on. One of the discursive loci of contestation at the time concerned the widespread description of the Jenin event in the English-speaking media as an “incursion”. Activists in the Solidarity movement insisted that “incursion” was far too sanitized a description for the full-blown and sustained assault that left the camp in ruins and many people dead. The reference to Vietnam in the above subtitle reframes the event as a war of aggression, rather than a minor raid as the term “incursion” tends to suggest. Vietnam was certainly no incursion: it is widely perceived as a vicious and bloody war, among large sectors of the American public as well as internationally.

Second, one narrative that continues to have considerable currency among Palestinians as well as the growing international solidarity movement in support of Palestinian rights is that America is as responsible for Israeli atrocities as Israel itself—that Israel could not possibly get away with its oppression of Palestinians were it not for the extensive support it receives from the United States. The choice of Vietnam here activates that public narrative. Far from being either foreignizing or domesticating, the choice to evoke the narrative of Vietnam encodes both accommodation to dominance and resistance to it. It accommodates to dominance by opting for a reference (Vietnam) that has resonance for the dominant American audience, rather than one that can equally signal unjust and bloody acts of aggression but would have no resonance for that dominant public: Kashmir, for instance, or even Darfur. It encodes resistance by simultaneously framing America as aggressor and signalling that the American audience is complicit in the injustices perpetrated by their government—and can choose to challenge them, just as they did in the case of Vietnam.

The Secular Frame

Another interesting attempt at reframing the wider Palestinian narrative by recasting aspects of the speech of several Palestinians interviewed in this documentary concerns the treatment of the recurrent word *shaheed*. The standard equivalent for this word in English is *martyr*, but this is problematic for two reasons. First, *shaheed* does not

semantically map onto *martyr* in full. In Arabic, *shaheed* is generally used to refer to anyone who is killed violently, especially in war, whether they choose to be involved in that war or not, and irrespective of their religion. It therefore does not have the overtones of militancy and extremism that the term *martyr* has come to acquire in English, in connection with the Arab and Islamic world.¹² Second, *martyr* readily evokes associations of Islamic fundamentalism in this type of context, and using it repeatedly would play into the hands of those who would portray the Middle East conflict as a religious war, fuelled by young deranged Muslims in search of virgins in paradise. The subtitles consistently opt for different equivalents when the word *shaheed* is used by Palestinians interviewed on the documentary, as in the following examples (see Baker 2006a, 64-6 for further examples):

Example 1

"لسه بندور شهدا من تحت الأرض."

Backtranslation

We are still pulling **martyrs** from underneath the ground.

English subtitle

We are still pulling **victims** out of the rubble.

Example 2

"متخلفين عقليا استشهدوا عندنا، معاقين استشهدوا عندنا، أطفال استشهدوا عندنا، نساء استشهدوا عندنا."

Backtranslation

We have mentally retarded people who have been **martyred**; we have disabled people who have been **martyred**; we have children who have been martyred, we have women who have been **martyred**.

English subtitle

They **killed** some mentally disabled people, children and women in the camp.

¹² *Martyr* of course has very different associations in other contexts, for instance in the discourse of Christianity.

The choice of equivalents such as *victims* and *killed* in the above examples (and *corpses* and *dead* in other instances) rather than *martyr* helps to frame the larger Palestinian and Arab narrative in more secular terms.

There are two exceptions in the entire documentary. The first occurs towards the end in a scene involving a young Palestinian girl of about seven or eight years old who had been expressing defiance and determination to survive throughout the documentary. She draws an extended analogy between the Jenin camp and a “tall, tall towering tree”, which “consists of leaves”, with every leaf “inscribed with the name of a *shaheed*, a *muqawim* [resistance fighter]” (my translation). The subtitles retain the metaphor and the reference to “martyrs” in this instance, arguably because the innocent-looking, if defiant, young girl does not exactly fit the image of a deranged extremist in pursuit of paradise:

The camp is like a tall, eminent tree. The tree has leaves, and each leaf of the tree bears the name of a martyr.¹³

The second instance in which the term *martyr* is used occurs in the final credits, and is therefore not a “subtitle”. The documentary starts with the following dedication (reproduced here as is, without correction):

Dedicated to
The Executive Producer of “Jenin”
IYAD SAMOUDI
who was murdered at alyamoun
at the end of the filming by
Israeli soldiers on 23/06/2003
Mohamed Bakri

The final credits include the following text:

Executive Producer
The martyr
Iyad Samoudi

¹³ Note that the subtitles nevertheless tone the image down by omitting “resistance fighter”.

To sum up, narrative theory allows us to make sense of these apparently conflicting strategies, such as those relating to the choice of equivalents for *shaheed* at different points in the *Jenin Jenin* documentary, as well as ones (like the choice of Vietnam above) that are simultaneously foreignizing and domesticating. By contrast to static, power-insensitive concepts like “norms”, narrative theory recognizes that dominance and resistance not only shape our behaviour and discursive choices, but that they are also always in a relationship of tension. This tension is often played out discursively, and the interplay between the two can produce a range of choices that are difficult to streamline. Rather than ignoring the choices that do not fit into the repeated pattern, recognizing this interplay between dominance and resistance allows us to elaborate a more complex picture of the positioning of translators and to embed them in concrete political reality.

The University of Manchester, UK

References

- Asimakoulas, D. 2005. Brecht in dark times: Translations of his works under the Greek Junta (1967-1974). *Target* 17(1): 93-110.
- Baker, M. 2005. Narratives *in* and *of* translation. *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 1(1): 4-13. Available from www.skase.sk; INTERNET.
- . 2006a. *Translation and conflict: A narrative account*. London & New York: Routledge.
- . 2006b. Translation and activism: Emerging patterns of narrative community. *The Massachusetts Review* XLVII(3): 462-84.
- Cunningham, D., and Browning, B. 2004. The emergence of worthy targets: Official frames and deviance narratives within the FBI. *Sociological Forum* 19(3): 347-69.
- Fisher, W. R. 1987. *Human communication as Narration: Toward a philosophy of reason, value, and action*, Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press. Reprinted 1989.
- Glass, C. 2006. Cyber-Jihad. *London Review of Books* 28(5): 14-18.
- Goddard, B. 1990. Theorizing feminist discourse/translation. In *Translation, history and culture*, edited by Susan Bassnett and Andre Lefevere. pp. 87-96. London & New York: Pinter Publishers.
- Goffman, E. 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*, Boston, Mass.: Northeastern University Press. Reprinted 1986.

- Hall, J. R., Neitz, M. J., and Battani, M. 2003. *Sociology on culture*. London & New York: Routledge.
- Harvey, K. 1998. Translating camp talk. Gay identities and cultural transfer. *The Translator* 4(2): 295-320.
- . 2003a. *Intercultural movements. American gay in French translation*. Manchester: St Jerome Publishing.
- . 2003b. “Events” and “horizons”: Reading ideology in the “bindings” of translations. In *Apropos of ideology – Translation studies on ideology – Ideologies in translation studies*, edited by Maria Calzada Perez. pp. 43-69. Manchester: St Jerome Publishing.
- Huntington, S. 1993. The clash of civilizations. *Foreign Affairs* 72(3): 22-49.
- . 1996. *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Touchstone.
- . 1998. *Sidam Al Hadarat wa I’adat Son’ Al-Nizam Al ‘Alami* [*The clash of civilizations and the remaking of world order*]. Translated by Tal’at Al-Shayib. Cairo: Suttur.
- . 1999. *Sidam Al Hadarat wa I’adat Bina’ Al-Nizam Al ‘Alami* [*The clash of civilizations and the rebuilding of world order*]. Translated by Malik Obeid Abu Shuhaya and Mahmoud Mohammed Khalaf. Benghazi: Al-Dar Al-Jamahiriyya lilnashr wa-ltawzee’ wa-li’laan.
- Katan, D. 2004. *Translating cultures*. 2nd ed. Manchester: St Jerome Publishing. First published 1999.
- Keenaghan, E. 1998. Jack Spicer’s pricks and cocksuckers. Translating gay desire into visibility. *The Translator* 4(2): 273-94.
- Lawrence, B., ed, and Howarth, J., trans. 2005. *Messages to the world: The statements of Osama Bin Laden*. London & New York: Verso.
- Simon, Sherry. 1996. *Gender in translation*. London & New York: Routledge.
- Somers, M. 1992. Narrativity, narrative identity, and social action: Rethinking English working-class formation. *Social Science History* 16(4): 591-630.
- . 1994. The narrative construction of identity: A relational and network approach. *Theory and Society* 23(5): 605-49.
- . 1997. Deconstructing and reconstructing class formation theory: Narrativity, relational analysis, and social theory. In *Reworking class*, edited by John R. Hall. pp. 73-105. Ithaca, N.Y. and London: Cornell University Press.
- Somers, M. R., and Gibson, G. D. 1994. Reclaiming the epistemological “Other”: Narrative and the social constitution of identity. In *Social theory and the politics of identity*, edited by Craig Calhoun. pp. 37-99. Oxford, UK & Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Tannen, D., and C. Wallat. 1993. Interactive frames and knowledge schemas in interaction: Examples from a medical examination/interview. In *Framing in discourse*, edited by Deborah Tannen. pp. 57-76. New York: Oxford University Press.
- Toury, G. 1980. *In search of a theory of translation*. Tel Aviv: Porter Institute.
- . 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Venuti, L. 1993. Translation as cultural politics: Regimes of domestication in English. *Textual Practice* 7: 208-23.

- . 1995. *The translator's invisibility*. London & New York: Routledge.
- . 1998. Introduction. *Translation and minority*, Special issue of *The Translator* 4(2): 135-44.
- von Flotow, L. 1997. *Translation and gender. Translating in the "era of feminism"*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Watts, R. 2000. Translating culture: Reading the paratexts of Aime Cesaire's *Cahier d'un retour au pays natal*. *TTR* XIII(2):29-46.
- Whitebrook, M. 2001. *Identity, narrative and politics*. London & New York: Routledge.

3. Μετάφρασμα

Αναπλαισίωση της έννοιας της σύγκρουσης στη μετάφραση

Mona Baker

Το παρόν άρθρο βασίζεται στη θεωρία της αφήγησης και την έννοια της πλαισίωσης, όπως αυτή αναλύεται στη βιβλιογραφία για τα κοινωνικά κινήματα, με στόχο να διερευνήσει τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μεταφραστές και διερμηνείς τονίζουν, υποβαθμίζουν ή τροποποιούν αντιφατικές πτυχές της αφήγησης ή των αφηγήσεων που κωδικοποιούνται στο κείμενο-πηγή ή το εκφώνημα-πηγή. Εκκινώντας από μια συνοπτική περιγραφή των προϋποθέσεων και των δυνατοτήτων που προσφέρει το αφηγηματικό πλαίσιο σε σύγκριση με τις υπάρχουσες μεταφραστικές θεωρίες, το άρθρο προχωρά στον ορισμό της έννοιας της πλαισίωσης στον χώρο του ακτιβιστικού λόγου. Στη συνέχεια, σκιαγραφεί ορισμένα πεδία – ή σημεία μέσα και γύρω από το κείμενο – όπου μπορεί να επιτευχθεί η (ανα)πλαισίωση και παρουσιάζει παραδείγματα στρατηγικών πλαισίωσης που χρησιμοποιούνται στη γραπτή ή την οπτικοακουστική μετάφραση. Τα παραδείγματα αντλούνται από μεταφράσεις στον γλωσσικό συνδυασμό αγγλικών και αραβικών και αφορούν τη σύγκρουση στη Μέση Ανατολή και τον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, ωστόσο τα θεωρητικά ζητήματα τα οποία τίθενται δεν είναι γλωσσικά ή θεματικά εξειδικευμένα.

Λέξεις-κλειδιά: Αφήγηση, πλαισίωση, «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας», αραβικά, μεσανατολική σύγκρουση

Η παρούσα εργασία βασίζεται σε έννοιες προερχόμενες από τη θεωρία της αφήγησης, την κοινωνιολογία και τη μελέτη των κοινωνικών κινήματων, προκειμένου να εξετάσει ορισμένους από τους τρόπους με τους οποίους οι μεταφραστές και οι διερμηνείς αναπλαισιώνουν πτυχές των πολιτικών συγκρούσεων, συμμετέχοντας έτσι στην κατασκευή της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Το αναλυτικό μοντέλο που εφαρμόζω εδώ αναπτύσσεται διεξοδικότερα στο Baker 2006a και αλλού.¹ Στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην έννοια της αφήγησης, όπως γίνεται αντιληπτή από κάποια

¹ Βλ. Baker (2005, 2006b).

ρεύματα της κοινωνικής θεωρίας και της θεωρίας της επικοινωνίας, και λιγότερο στην αφηγηματολογία ή τη γλωσσολογία. Η λέξη «αφήγηση» εναλλάσσεται με τη λέξη «ιστορία»: αφηγήσεις είναι οι ιστορίες που διηγούμαστε στον εαυτό μας και στους άλλους για τον κόσμο, ή τους κόσμους, όπου ζούμε, και η πεποίθησή μας στις ιστορίες αυτές καθοδηγεί τις πράξεις μας στον πραγματικό κόσμο. Κατ' αυτήν την έννοια, η αφήγηση δεν αποτελεί κειμενικό είδος (genre) ούτε προαιρετικό τρόπο επικοινωνίας. Σύμφωνα με τον Walter Fisher, η αφήγηση «δεν είναι ένας τρόπος λόγου (mode of discourse) που απορρέει από τη συνειδητή επιλογή του δημιουργού της, αλλά η μορφή της γνώσης έτσι όπως την αντιλαμβανόμαστε πρωταρχικά» (1987, 193).

Το κίνητρό μου για την επιλογή της αφηγηματικότητας ως θεωρητικού πλαισίου ήταν μια γενικότερη δυσaréσκεια απέναντι στις υπάρχουσες θεωρητικές έννοιες που χρησιμοποιούμε συνήθως στην προσπάθειά μας να εξηγήσουμε τη συμπεριφορά μεταφραστών και διερμηνέων. Πιο συγκεκριμένα, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας για τη μετάφραση βασίζεται στις νόρμες, όπως αναλύονται στην πολυσυστημική θεωρία και το έργο του Gideon Toury. Η θεωρία των νορμών προτρέπει τους αναλυτές να εστιάζουν στην επαναλαμβανόμενη, αφηρημένη, συστηματική συμπεριφορά, και έτσι δίνει έμφαση στους ισχυρούς τύπους κοινωνικοποίησης στη συμπεριφορά αυτή, ενώ τείνει να αποσιωπά τις πολυάριθμες ατομικές και συλλογικές απόπειρες υπονόμησης των κυρίαρχων τύπων και του κρατούντος πολιτικού και κοινωνικού δόγματος. Επίσης, η θεωρία των νορμών δεν έχει να πει τίποτα για τους περίπλοκους τύπους αλληλεπίδρασης ανάμεσα αφενός στα επαναλαμβανόμενα, σταθερά μοτίβα συμπεριφοράς και αφετέρου στις διαρκείς απόπειρες ανατροπής της εν λόγω συμπεριφοράς· την αλληλεπίδραση, δηλαδή, μεταξύ κυριαρχίας και αντίστασης, η οποία αποτελεί μια πτυχή της μεταφραστικής συμπεριφοράς που θέλω να υπογραμμίσω μέσα από το έργο μου. Αναμφισβήτητα, επίσης, η θεωρία των νορμών δίνει ελάχιστη σημασία στις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν στην εμφάνιση τέτοιων τύπων κυριαρχίας και αντίστασης απέναντί τους.

Ένα άλλο είδος σύγχρονης θεωρητικοποίησης που μας δίνεται η δυνατότητα να υπερβούμε μέσω της θεωρίας της αφήγησης είναι η απόλυτη διχοτόμηση που προτείνει ο Lawrence Venuti με τις στρατηγικές της ξενίκευσης (foreignizing) και της οικειώσης (domesticating) (Venuti 1993, 1995), τις οποίες συναντάμε αλλού και ως στρατηγικές προσαρμογής στην ελάσσονα (minoritizing) και στη μείζονα γλώσσα (majoritizing) αντίστοιχα (Venuti, 1998). Η διάκριση αυτή, πέρα από το γεγονός ότι υποβαθμίζει τη μεγάλη ποικιλία των διαφορετικών στάσεων που υιοθετούν οι μεταφραστές σε σχέση

με τα κείμενα, τους συγγραφείς και τις κοινωνίες τους, συσκοτίζει επίσης τις εναλλασσόμενες στάσεις τους μέσα στο ίδιο κείμενο. Υποβαθμίζει δηλαδή τα πολύπλοκα μέσα με τα οποία ο μεταφραστής ή η μεταφράστρια διαπραγματεύεται τον τρόπο που θα ελιχθεί γύρω από διάφορες πτυχές του κειμένου, παρουσιάζοντάς τα ως λίγο πολύ απερίφραστες επιλογές ανάμεσα στην ξενικευτική ή την οικειωτική στρατηγική. Ακόμη και με μια συνοπτική ματιά σε ορισμένα από τα κείμενα που εξετάζω στην έρευνα μου, προκύπτει ότι μέσα στο ίδιο κείμενο οι μεταφραστές ταλαντεύονται ανάμεσα σε επιλογές που ο Venuti θα θεωρούσε οικειωτικές και άλλες που θα θεωρούσε ξενικευτικές. Το κυριότερο, όμως, είναι ότι οι ταλαντεύσεις αυτές εξυπηρετούν κάποιον σκοπό στον πραγματικό κόσμο. Δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε παράλογες.

Προκειμένου να εξισορροπήσουμε αφενός την έμφαση που αποδίδει η θεωρία των νορμών σε αφηρημένες, επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές και αφετέρου τις εξορθολογιστικές συνέπειες των δίπολων του Venuti, χρειάζεται ένα πλαίσιο το οποίο να αναγνωρίζει την πολύμορφη, εναλλασσόμενη και διαρκώς διαπραγματεύσιμη τοποθέτηση του εκάστοτε μεταφραστή έναντι των κειμένων, των συγγραφέων, των κοινωνιών και των κυρίαρχων ιδεολογιών του. Από εκεί πηγάζει το ενδιαφέρον μου για τη θεωρία της αφήγησης και η προσπάθειά μου να την εφαρμόσω σε ένα ευρύ φάσμα συμβάντων γραπτής μετάφρασης και προφορικής διερμηνείας. Χωρίς να ισχυρίζομαι ότι η θεωρία της αφήγησης μπορεί από μόνη της να αντιμετωπίσει όλες τις αδυναμίες των σημερινών θεωριών για τη μετάφραση ή να υπονοώ ότι οι τρέχουσες θεωρίες (και ανάμεσά τους το δίπολο του Venuti και η θεωρία των νορμών) δεν είναι αποτελεσματικές ως προς την αντιμετώπιση μιας μεγάλης γκάμας ζητημάτων που σχετίζονται με τη συμπεριφορά μεταφραστών και διερμηνέων, βλέπω ως εξής τα κυριότερα, αλληλένδετα πλεονεκτήματα της θεωρίας της αφήγησης:

Πρώτον, η θεωρία της αφήγησης δεν δείχνει προτίμηση σε ουσιοκρατικές και αναγωγικές κατηγορίες όπως η φυλή, το φύλο, η εθνότητα και το θρήσκευμα. Αντιθέτως, αναγνωρίζει τον διαρκώς διαπραγματεύσιμο χαρακτήρα της τοποθέτησής μας στην κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Όπως υποστηρίζουν οι Hall *et al.*, η αφηγηματικότητα «προσφέρει έναν τρόπο εννοιολόγησης της ταυτότητας που δεν είναι καθολικός και ουσιοκρατικός, αλλά ιδιοχρονικός και ιδιοπολιτισμικός» (2003, 38). Συνεπώς, μας επιτρέπει να κινηθούμε πέραν της επικέντρωσης σε υποτιθέμενα εγγενείς πολιτισμικές διαφορές και πέραν εκείνου του είδους των πολιτικών της ταυτότητας που μέχρι στιγμής έχουν τεκμηριώσει μεγάλο μέρος της έρευνας πάνω στη

μετάφραση και τη διερμηνεία – και ειδικότερα τις μελέτες για τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και τα μοτίβα συμπεριφοράς (π.χ. Katan 2004), το φύλο (Goddard 1990, Simon 1996, von Flotow 1997) και τη σεξουαλικότητα (Harvey 1998, 2003a, Keenaghan 1998). Χωρίς να απορρίπτω τη σημασία και την αξία τέτοιων έργων, θα έλεγα ότι είναι πλέον καιρός να προχωρήσουμε πιο πέρα. Οι πολιτικές της ταυτότητας, όπως και κάθε πλαίσιο που θεματοποιεί εν γένει τη διαφορετικότητα, είναι το τελευταίο πράγμα που χρειαζόμαστε ως μοντέλο σήμερα, σε αυτήν ακριβώς την ιστορική στιγμή, όταν καταστροφικές θεωρίες, όπως η «σύγκρουση των πολιτισμών» του Samuel Huntington (1993, 1996), πασχίζουν να υπογραμμίσουν, και ακόμα περισσότερο να επινοήσουν, ένα ολόκληρο πανόραμα διαφορών – με σκοπό όχι την ενδυνάμωση καταπιεσμένων ομάδων σύμφωνα με τις πολιτικές της ταυτότητας, αλλά τη δικαιολόγηση της πλέον εγκληματικής και επικίνδυνης εξωτερικής πολιτικής. Οι εν λόγω πολιτικά υποκινούμενες θεωρίες περί διαφορετικότητας επιτρέπουν στον Huntington και στους ομοίους του να διατείνονται, για παράδειγμα, ότι υφίσταται κάτι σαν «ροπή των μουσουλμάνων προς τη βίαιη αντιπαράθεση» και ότι «η επιβίωση της Δύσης εξαρτάται αφενός από το κατά πόσο οι Αμερικανοί επιβεβαιώνουν εκ νέου τη δυτική τους ταυτότητα, αφετέρου από τους ίδιους τους δυτικούς και από το αν θα δεχτούν ότι ο πολιτισμός τους είναι μοναδικός αλλά όχι παγκόσμιος, καθώς και από το αν θα ενωθούν για να ανανεώσουν και να διατηρήσουν τον πολιτισμό τους απέναντι στις μη δυτικές κοινωνίες» (1996, 20-1).

Ακόμη και αν παραμερίσουμε τις καταστροφικές θεωρίες και την ανεύθυνη εξωτερική πολιτική, αξίζει να επισημάνουμε ότι οι πολιτικές της ταυτότητας, όσο ελκυστικές ή εν δυνάμει απελευθερωτικές και αν είναι σε ορισμένα πολιτικά πλαίσια, πάντοτε έπασχαν από σημαντικούς περιορισμούς. Ο σοβαρότερος εξ αυτών είναι ότι συνήθως ομαδοποιούν ανθρώπους με συγκεκριμένα κοινά εξωτερικά χαρακτηριστικά (γυναίκες, μαύρους, ομοφυλόφιλους, Πακιστανούς) και παραβλέπουν τις επιμέρους ιδιαιτερότητες στο εσωτερικό κάθε ομάδας. Επιπλέον, επικαθορίζουν τις ατομικές ταυτότητες, δίνοντας προτεραιότητα σε ένα μόνο χαρακτηριστικό ή μία μόνο ιδιότητα σε βάρος των υπολοίπων. Αντίθετα, χρειάζεται να είμαστε σε θέση να τοποθετήσουμε τους μεταφραστές και τους διερμηνείς ως άτομα μέσα στο φάσμα των αφηγήσεων του ενδαιτηματός τους, από τις οποίες επηρεάζεται η συμπεριφορά τους στον πραγματικό κόσμο – συμπεριλαμβανομένης της λογοθετικής συμπεριφοράς τους ως μεταφραστών ή/και διερμηνέων. Κάτι τέτοιο δεν σημαίνει να αγνοούμε το προφανές γεγονός ότι η θέση μας εντός μιας ειδικής πολιτισμικής, φυλετικής ή θρησκευτικής κοινότητας σε

δεδομένη χρονική στιγμή πιθανώς θα επηρεάζει τη συμπεριφορά μας με συγκεκριμένο τρόπο. Όμως, η θεωρία της αφήγησης αναγνωρίζει ότι η επίδραση αυτή δεν είναι ούτε αναπόφευκτη ούτε προβλέψιμη. Σήμερα, για παράδειγμα, το να είναι κανείς Εβραίος μπορεί να συνεπάγεται: α) ότι στηρίζει άκριτα το Ισραήλ και τον σιωνισμό, β) ότι υιοθετεί κάποια μορφή κριτικής στήριξης της τρέχουσας ισραηλινής πολιτικής, γ) ότι αρνείται ολωσδιόλου να αυτοπροσδιοριστεί ως Εβραίος και δεν επιδεικνύει το παραμικρό ενδιαφέρον για τη σύγκρουση στη Μέση Ανατολή ή, δ) όπως παρατηρείται ολοένα και περισσότερο σε μεγάλα τμήματα της εβραϊκής κοινωνίας, ότι αναλαμβάνει μια ιδιαίτερη ευθύνη να συμμετέχει ενεργά σε κινήσεις που έχουν ως στόχο να εκθέσουν και να υποσκάψουν το σιωνιστικό εγχείρημα. Ως εκ τούτου, ακόμα και αν αυτοπροσδιορίζεται κανείς ως Εβραίος, η πράξη αυτή δεν μας αποκαλύπτει το πώς ενδέχεται να λειτουργήσει το συγκεκριμένο άτομο στον πραγματικό κόσμο ούτε ερμηνεύει τη συμπεριφορά του, παρά μόνο εάν γνωρίζουμε τις αφηγήσεις που ασπάζεται ή τις συμπεραίνουμε από τον τρόπο που ενεργεί και τον λόγο που παράγει.

Δεύτερον, και εν συνεχεία των προηγούμενων, η θεωρία της αφήγησης μας επιτρέπει να δούμε τα δρώντα κοινωνικά υποκείμενα, και ανάμεσά τους τους μεταφραστές και τους διερμηνείς, ως ανθρώπους που ανήκουν στην πραγματική ζωή και όχι ως αφηρημένες θεωρητικές κατασκευές. Η Whitebrook υποστηρίζει ότι γενικά η θεωρία «πολύ συχνά δεν καταφέρνει να καταστήσει από το δρων πολιτικό υποκείμενο» και ότι «ο χαρακτήρας αντιμετωπίζεται ως συνάρτηση των μεταβλητών που πρέπει να αξιολογήσει ένας παρατηρητής στην προσπάθειά του να κατανοήσει ή να προβλέψει την συμπεριφορά οποιουδήποτε ατόμου» (2001, 15). Η κριτική της βρίσκει σαφώς εφαρμογή στη θεωρητικοποίηση της μετάφρασης και τη διερμηνείας, όπως βρίσκει και η πρότασή της για την υιοθέτηση της θεωρίας της αφήγησης ως διεξόδου για την αποδέσμευση από τη συγκεκριμένη αφαίρεση:

Η στροφή προς τις αφηγήσεις επιτρέπει στα αποπροσωποποιημένα πρόσωπα της θεωρίας, στους φορείς μιας αντιπροσωπευτικής ή τυποποιημένης ταυτότητας, να γίνουν αντιληπτά ως ξεχωριστά πρόσωπα – χαρακτήρες – που φέρουν μοναδικά σύνολα χαρακτηριστικών, τα οποία εμπεριέχουν μεν το πολιτικό πλαίσιο ή/και τη συλλογική ταυτότητα, αλλά δεν περιορίζονται μόνο εκεί. (Whitebrook 2001, 15)

Τρίτον, η θεωρία της αφήγησης μας επιτρέπει να εξηγήσουμε συμπεριφορές με όρους δυναμικούς και όχι στατικούς. Αναγνωρίζει την περιπλοκότητα της ένταξης μας

σε διασταυρούμενες ή ακόμα και ανταγωνιστικές αφηγήσεις. Έτσι, η αφηγηματικότητα «εντάσσει το δρων υποκείμενο σε σχέσεις και ιστορίες μεταβαλλόμενες στον χώρο και τον χρόνο και ... αποτρέπει την κατηγορηματική στατικότητα στη δράση» (Somers και Gibson 1994, 65). Εδώ δεν υπάρχει περιθώριο, ακόμα και μέσα στο ίδιο κείμενο, για την εξορθολογιστική ερμηνεία συμπεριφορών ή επιλογών με την ταξινόμησή τους σε μακροκατηγορίες, όπως της ξενίκευσης έναντι της οικείωσης, του επιπολιτισμού έναντι του εξωτικισμού, ούτε βέβαια της πιστής έναντι της ελεύθερης μετάφρασης. Στο ίδιο πνεύμα, εφόσον το δρων υποκείμενο είναι πάντοτε «ενταγμένο» σε σχέσεις και ιστορίες, δεν υπάρχει ζήτημα υιοθέτησης μιας προνομιακής θέσης από την οποία θα μπορούσαμε να έχουμε αξιώσεις «αντικειμενικότητας» ή «ουδετερότητας» σε σχέση με τις αφηγήσεις που μεταφράζουμε, διερμηνεύουμε ή, στην πραγματικότητα, αναλύουμε. Η θεωρία της αφήγησης μας ωθεί να αναστοχαστούμε και να αμφισβητήσουμε τις αφηγήσεις με τις οποίες ερχόμαστε σε επαφή και διαμορφώνουν τη συμπεριφορά μας, χωρίς να εικάζεται κατά κανένα τρόπο ότι μπορούμε να εξαλείψουμε την υποκειμενικότητά μας ή να σταθούμε εκτός αυτών των αφηγήσεων, ακόμη και όταν τις πραγματευόμαστε.

Τέταρτον, και σημαντικότερο κατά τη γνώμη μου, η θεωρία της αφήγησης αναγνωρίζει την ισχύ των κοινωνικών δομών και των μηχανισμών του «συστήματος», αλλά δεν αποκλείει την ενεργητική αντίσταση είτε σε προσωπικό είτε σε συλλογικό επίπεδο. Λαμβάνει εξίσου υπόψη ζητήματα κυριαρχίας και ζητήματα αντίστασης, τον τελετουργικό χαρακτήρα της αλληλεπίδρασης (στα χνάρια του Erving Goffman), όπως και τα μέσα με τα οποία οι τελετουργίες αμφισβητούνται και υποσκάπτονται. Και τέλος, ενώ το σύνολο σχεδόν του έργου που εξετάζει την αφηγηματικότητα στο πλαίσιο της κοινωνικής θεωρίας και της θεωρίας της επικοινωνίας ελάχιστα ασχολείται με γλωσσικά ή πολύ περισσότερο με μεταφραστικά ζητήματα, ωστόσο η θεωρία της αφήγησης βρίσκει πρόσφορο πεδίο εφαρμογής σε αμφότερα, και μάλιστα με έναν τρόπο που μας επιτρέπει να εξηγήσουμε μεταφραστικές επιλογές σε συνάρτηση με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, δίχως όμως να χάνουμε την επαφή με το μεμονωμένο κείμενο ή γεγονός. Πρόκειται για μία πτυχή της θεωρίας της αφήγησης που έχω προσπαθήσει να αναλύσω αρκετά διεξοδικά στο έργο μου και την οποία θα επιχειρήσω να καταδείξω μέσω ενός εκτενούς παραδείγματος στο τέλος του άρθρου.

Πλαίσια και πλαισίωση

Οι αφηγήσεις, όπως εξήγησα προηγουμένως, είναι ιστορίες που τελικά ενστερνιζόμαστε – πιστεύουμε σε αυτές ή τουλάχιστον τις θεωρούμε δυνητικά έγκυρες – και κατά συνέπεια διαμορφώνουν τη συμπεριφορά μας απέναντι στους άλλους και απέναντι στα γεγονότα στα οποία εντασσόμαστε. Με την έννοια που χρησιμοποιούνται εδώ, οι αφηγήσεις δεν αποτελούν χρονολογικές καταγραφές ούτε αδιαφοροποίητες λίστες γεγονότων. Είναι ιστορίες συγκροτημένες χρονικά και αιτιακά με τέτοιο τρόπο ώστε να μας επιτρέπουν να λαμβάνουμε ηθικές αποφάσεις και να δρούμε στον πραγματικό κόσμο.

Η Somers (1992, 1994, 1997) και οι Somers και Gibson (1994) αναφέρουν ότι οι αφηγήσεις συγκροτούνται μέσω τεσσάρων αλληλένδετων χαρακτηριστικών. Η *χρονικότητα* (*temporality*) σημαίνει ότι οι αφηγήσεις είναι ενταγμένες στον χώρο και τον χρόνο, αντλώντας μεγάλο μέρος του νοήματός τους από τη χρονική στιγμή και τον τόπο της αφήγησης. Η *σχεσιακότητα* (*relationality*) σημαίνει ότι ο ανθρώπινος νους αδυνατεί να κατανοήσει απομονωμένα γεγονότα ή μια συρραφή γεγονότων εάν αυτά δεν συντίθενται ως αφήγηση. Η ερμηνεία του κάθε στοιχείου μιας αφήγησης εξαρτάται από τη θέση του μέσα στο σύμπλεγμα των στοιχείων που την συναποτελούν και δεν μπορεί να ερμηνευτεί μεμονωμένα. Το τρίτο βασικό στοιχείο της αφηγηματικότητας είναι η *επιλεκτική ιδιοποίηση* (*selective appropriation*). Δεδομένου ότι είναι αδύνατο να υφανθεί μια συνεκτική ιστορία συμπεριλαμβάνοντας κάθε λεπτομέρεια της εμπειρίας, οι αφηγήσεις αναγκαστικά δομούνται με βάση αξιολογικά κριτήρια τα οποία διευκολύνουν και καθοδηγούν την επιλεκτική ιδιοποίηση μιας σειράς γεγονότων ή στοιχείων μέσα από την πληθώρα των ανοιχτών και αλληλεπικαλυπτόμενων γεγονότων που συνθέτουν την εμπειρία. Το τελευταίο και σημαντικότερο βασικό χαρακτηριστικό της αφηγηματικότητας είναι η *αιτιακή εμπλόκιση* (*causal emplotment*). Η αιτιακή εμπλόκιση «προσδίδει σημασία σε ανεξάρτητα περιστατικά και παρακάμπτει τη χρονολογική ή κατηγορική σειρά τους» (Somers 1997, 82). Μας επιτρέπει να μεταμορφώσουμε ένα σύνολο προτάσεων σε μια κατανοητή αλληλουχία, για την οποία μπορούμε να σχηματίσουμε άποψη και επομένως φορτίζει με ηθική και δεοντολογική σημασία τα αναπαριστώμενα γεγονότα. (Baker 2006a, 65). Για παράδειγμα, το ότι ενστερνιζόμαστε ένα συγκεκριμένο τύπο εμπλόκισης στην αφήγηση περί Μέσης Ανατολής μάς οδηγεί να ερμηνεύσουμε κάποιο νέο περιστατικό βομβιστικής επίθεσης αυτοκτονίας είτε ως απειλή για την ασφάλεια του Ισραήλ,

συνιστώντας τεκμήριο για την ανάγκη μέτρων όπως το Τείχος και οι στοχευμένες δολοφονίες, είτε ως αναπόφευκτη συνέπεια της ύπαρξης αυτών ακριβώς των μέτρων, αποτελώντας ως εκ τούτου «τεκμήριο» ότι η λύση βρίσκεται στην υιοθέτηση διαφορετικών εναλλακτικών. Οι εναλλακτικές αυτές, με τη σειρά τους, θα διαφέρουν ανάλογα με τα ειδικότερα μοτίβα αιτιακής εμπλόκισης τα οποία διακρίνουν την αφήγηση ενός ατόμου από τις αφηγήσεις άλλων, ακόμη και στο εσωτερικό της ίδιας ομάδας πολιτικών ακτιβιστών, λόγου χάρη. Για παράδειγμα, δεν συμφωνούν απαραίτητα όλοι οι ακτιβιστές του Κινήματος Αλληλεγγύης στην Παλαιστίνη πως η λύση βρίσκεται στον τερματισμό της Κατοχής στα εδάφη που όριζαν τα σύνορα προ του 1967. Ορισμένοι επιμένουν ότι η λύση βρίσκεται στον ανασχηματισμό Παλαιστίνης/Ισραήλ με τη δημιουργία ενός ενιαίου κοσμικού κράτους για όλους τους πολίτες. Συντάσσονται δηλαδή με τη «λύση του ενός κράτους», όπως είναι ευρύτερα γνωστή. Τα επιχειρήματα υπέρ ή κατά οποιασδήποτε από τις δύο λύσεις είναι συνεκτικά μόνο εντός συγκεκριμένων μοτίβων αιτιακής εμπλόκισης τα οποία διακρίνουν τη μία αφήγηση από την άλλη.

Προκειμένου να καταστούν λειτουργικά τα ανωτέρω χαρακτηριστικά της αφηγηματικότητας και να συγκροτηθεί μια σειρά γεγονότων ως αφήγηση με συγκεκριμένο μοτίβο αιτιακής εμπλόκισης, οι αφηγητές καλούνται να αναλάβουν σημαντικό λογοθετικό έργο. Η έννοια του πλαισίου, και ιδιαίτερα η ενεργητικότερη έννοια της πλαισίωσης, μπορεί να αποδειχτεί ωφέλιμη στη σκιαγράφηση ορισμένων από τους τρόπους με τους οποίους πραγματώνεται το λογοθετικό έργο. Στη βιβλιογραφία δίνονται αρκετοί ορισμοί για τις έννοιες αυτές, ωστόσο, σε γενικές γραμμές, υπάρχει η δυνατότητα να ερμηνευτούν είτε παθητικά, ως «κατανοήσεις» που *αναδύονται* από την αλληλεπίδραση, είτε ενεργητικά, ως εσκεμμένες λογοθετικές κινήσεις, σχεδιασμένες έτσι ώστε να *προβλέπουν* και να καθοδηγούν τον τρόπο που οι άλλοι ερμηνεύουν μια σειρά γεγονότων, αλλά και τη στάση που θα σχηματίσουν έναντί τους. Ο πρώτος, σε γενικές γραμμές παθητικός, ορισμός των πλαισίων είναι χαρακτηριστικός στο έργο του Erving Goffman, ο οποίος υποστηρίζει ότι «ο τρόπος που το άτομο θα πλαισιώσει μια δραστηριότητα καθορίζει κάτι που έχει νόημα για το ίδιο» (1974, 345). Παρόμοιοι ορισμοί εντοπίζονται και στο έργο άλλων ακαδημαϊκών που ακολουθούν τα βήματα του Goffman. Οι Tannen και Wallat (1993, 60), για παράδειγμα, ορίζουν τα πλαίσια ως «μια ιδέα για το ποιόν της δραστηριότητας, για το πώς εννοούν οι ομιλητές αυτό που λένε». Αντιθέτως, η βιβλιογραφία για τα κοινωνικά κινήματα συνήθως αντιμετωπίζει την πλαισίωση ως ενεργητική διαδικασία

σημασιοδότησης. Για τους ακτιβιστές και όσους ασχολούνται με τη μελέτη της συμπεριφοράς τους, η διαδικασία της πλαισίωσης γεγονότων με αποδέκτες άλλους αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του φαινομένου του ακτιβισμού. Αφορά κυρίως τη δημιουργία *προβλεπτικών* δομών που καθοδηγούν την ερμηνεία των γεγονότων, συνήθως αμφισβητώντας ευθέως τις κυρίαρχες ερμηνείες των ίδιων γεγονότων μέσα σε μια δεδομένη κοινωνία. Το λογοθετικό έργο της πλαισίωσης γεγονότων και ζητημάτων, με απεύθυνση σε συγκεκριμένη ομάδα αποδεκτών, έχει μεγάλη σημασία όχι μόνο διότι υποσκάπτει τις κυρίαρχες αφηγήσεις που περιβάλλουν κάποιο συγκεκριμένο θέμα (την πυρηνική απειλή, την Παλαιστίνη ή τον λεγόμενο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας), αλλά και διότι αποτελεί καίρια στρατηγική για τη διαμόρφωση ακτιβιστικών δικτύων και κοινοτήτων, προσφέροντας στα κοινωνικά κινήματα τη δυνατότητα να αναπτυχθούν και να προσελκύσουν υποστηρικτές:

Μολονότι στην καθημερινότητα όλα τα δρώντα κοινωνικά υποκείμενα στηρίζονται σε πλαίσια ώστε να συμμετέχουν στην παραγωγή και τη διατήρηση τοπικών νοημάτων, οι αναλυτές που εξετάζουν τα πλαίσια παραδέχονται ότι για την αποστολή των οργανώσεων του κοινωνικού κινήματος η στρατηγική διαδικασία της κατασκευής και διαχείρισης πλαισίων κατέχει κεντρική θέση όσον αφορά την επιδίωξή τους να αντικαταστήσουν «ένα κυρίαρχο σύστημα πεποιθήσεων, το οποίο να υποστηρίζει τη συλλογική δράση αποσκοπώντας στην αλλαγή» (Gamson et al. 1982, 15). Υπό αυτή την έννοια, οι διαδικασίες πλαισίωσης προσφέρουν έναν μηχανισμό μέσα από τον οποίο τα άτομα μπορούν να συνδεθούν ιδεολογικά με τους σκοπούς του κινήματος και να γίνουν εν δυνάμει συμμετέχοντες σε κινηματικές δράσεις. (Cunningham and Browning 2004, 348)

Η έννοια της πλαισίωσης συνδέεται στενά με το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο η θεωρία της αφήγησης μας επιτρέπει να εξετάζουμε την άμεση αφήγηση που ξεδιπλώνεται στο υπό μετάφραση ή διερμηνεία κείμενο αλλά και τις ευρύτερες αφηγήσεις στις οποίες εντάσσεται, καθώς και το πώς το γεγονός αυτό με τη σειρά του μας επιτρέπει να αντιληφθούμε τις μεταφραστικές επιλογές όχι απλώς ως τοπικές γλωσσικές προκλήσεις, αλλά ως στοιχεία με άμεση συμβολή στις αφηγήσεις που πλάθουν τον κοινωνικό μας κόσμο. Εδώ θεωρούμε την κάθε επιλογή – δυνητικά τουλάχιστον – ως ένα είδος δείκτη που ενεργοποιεί μια αφήγηση, μια ιστορία για το πώς φαίνεται ο κόσμος ή κάποια πτυχή του. Ορισμένες επιλογές, ιδίως εκείνες που αφορούν το πώς κατηγοριοποιούμε ένα γεγονός, έναν τόπο ή μια ομάδα, καθώς και τον τρόπο που τοποθετούμε άτομα και κοινότητες στον κοινωνικό και πολιτικό χώρο μέσω

της χρήσης τοπικών αντωνυμιών και επιρρημάτων, μεταξύ άλλων, μας επιτρέπουν να πλαισιώσουμε την αφήγηση, απευθυνόμενοι σε άλλους, με την κινηματική, ακτιβιστική έννοια της πλαισίωσης.²

Οι μεταφραστές και οι διερμηνείς που εργάζονται στον γλωσσικό συνδυασμό κινεζικών και αγγλικών, παραδείγματος χάρη, γνωρίζουν πολύ καλά ότι τα γεγονότα του 1997 στο Χονγκ Κονγκ μπορούν να αποδοθούν είτε ως *Μεταβίβαση της κυριαρχίας*, όπως είναι η καθιερωμένη ονομασία τους στα αγγλικά, είτε (αυτολεξεί) ως *Επιστροφή στη μητέρα πατρίδα*, όπως είναι η καθιερωμένη ονομασία τους στα κινεζικά.³ Έχουν επίσης επίγνωση ότι αυτοί οι όροι δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλάξ, αλλά νοηματοδοτούν επιλογές που έχουν σοβαρότατες συνέπειες στον πραγματικό κόσμο. Κατ' αναλογία, όταν μεταφράζει κανείς ένα κείμενο για τα γεγονότα του 1956 στη Μέση Ανατολή, θα πρέπει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο ανταγωνιστικές ονομασίες, καμία εκ των οποίων δεν συνιστά τοπική γλωσσική πρόκληση ως τέτοια.⁴ Η πρώτη επιλογή, κυρίαρχη στον δυτικό λόγο και ενταγμένη σε μια αφήγηση που χαίρει αποδοχής στη Δύση, θα ήταν να αναφερθεί στα γεγονότα εκείνα ως *Η κρίση του Σουέζ*. Η επιλογή της *Κρίσης του Σουέζ* ενεργοποιεί αυτομάτως την αφήγηση των δυνάμεων που πραγματοποίησαν την εισβολή: Για τη Βρετανία, τη Γαλλία και το Ισραήλ ήταν χρήσιμο και σκόπιμο να αφηγηθούν τα γεγονότα ως πολιτική κρίση. Από την άλλη πλευρά, η ονομασία που γνωρίζει αποδοχή στον αραβόφωνο κόσμο, και καμία απολύτως αποδοχή στη Δύση, είναι *Η τριμερής επίθεση*. Η εν λόγω αυτόματη επιλογή στην αραβική γλώσσα ενεργοποιεί ένα τελείως διαφορετικό αφηγηματικό πλαίσιο – ένα πλαίσιο ενσωματωμένο στη συνείδηση και τη στάση εκείνων που υπέστησαν την επίθεση. Οι μεταφραστές που θα αποδώσουν ένα κείμενο από τα αγγλικά στα αραβικά δεν είναι απαραίτητο ότι θα αντικαταστήσουν την *κρίση του Σουέζ* με την *τριμερή επίθεση*. Ενδέχεται να επιλέξουν την πιστή αναπαραγωγή της αγγλικής ονομασίας,

² Ωστόσο η πλαισίωση, με αυτήν την έννοια, δεν περιορίζεται στον ακτιβισμό – μολονότι και αυτό βέβαια εξαρτάται από το πώς ορίζει κανείς τον ακτιβισμό. Ορισμένα από τα παραδείγματα που εξετάζω στη συνέχεια προέρχονται από πηγές που προσωπικά θεωρώ πολύ επιβλαβείς για να χαρακτηριστούν «ακτιβιστικές». Περιλαμβάνουν λόμπι όπως το Ινστιτούτο Ερευνών ΜΜΕ για τη Μέση Ανατολή (Middle East Media Research Institute - MEMRI) που αποσκοπούν στη δαιμονοποίηση των αραβικών και ισλαμικών κοινοτήτων, με τη δράση τους να στρέφει τη Δύση ενάντια στον υπόλοιπο κόσμο.

³ Παρεμφερές παράδειγμα στον γλωσσικό συνδυασμό κινεζικών-αγγλικών αποτελεί η επιλογή του όρου *Σφαγή της Τιενανμέν* έναντι των όρων *Γεγονότα της Τιενανμέν* ή *Διαδηλώσεις της Τιενανμέν*. Το συγκεκριμένο παράδειγμα παρατίθεται από τον Δρ Kevil Lin, επικεφαλής διερμηνέα του Υπουργείου Εξωτερικών της Βρετανίας.

⁴ Το 1956, η Αίγυπτος δέχτηκε επίθεση από τη Βρετανία, τη Γαλλία και το Ισραήλ, κατόπιν της απόφασής της να εθνικοποιήσει τη Διώρυγα του Σουέζ, η οποία συνδέει τη Μεσόγειο με την Ερυθρά Θάλασσα και τον Κόλπο του Σουέζ.

πιθανώς επειδή ενστερνίζονται μια αφήγηση που θεωρεί τη μετάφραση ουδέτερη και «επαγγελματική» πρακτική. Ακόμη και σε αυτήν την περίπτωση όμως, η επιλογή τους θα έχει επιπτώσεις, αφού θα προωθεί και θα νομιμοποιεί τη μία ή την άλλη αφήγηση. Υπάρχουν όμως και άλλες επιλογές: Οι μεταφραστές θα μπορούσαν να αφήσουν την ονομασία ως έχει, αλλά να τη σχολιάσουν ή ακόμα και να την αμφισβητήσουν είτε στην εισαγωγή είτε στις υποσημειώσεις του κειμένου. Μολονότι η επιλογή των όρων *Μεταβίβαση της κυριαρχίας* ή *Κρίση του Σουεζ* πλαισιώνει ενδεχομένως την αφήγηση με έναν συγκεκριμένο τρόπο, το ίδιο το πλαίσιο μπορεί με τη σειρά του να τεθεί υπό αμφισβήτηση και η όλη αφήγηση να *αναπλαισιωθεί* σε μια πληθώρα σημείων ή πεδίων μέσα στο κείμενο ή γύρω από αυτό.

Το θέμα, επομένως, είναι να μην αντιμετωπίζουμε κάθε συγκεκριμένη μεταφραστική επιλογή ως τυχαία πράξη άνευ επιπτώσεων στον πραγματικό κόσμο. Επίσης, η θεωρία της αφήγησης δεν μας παροτρύνει να αντιμετωπίσουμε την όποια δεδομένη επιλογή (όπως την *Κρίση του Σουεζ*) ως υλοποίηση κάποιας γενικής, αφηρημένης νόρμας, η οποία συνδέεται με άλλες αφηρημένες επιλογές, όπως το να διαλέξουμε να ακολουθήσουμε τις συντακτικές δομές του κειμένου-πηγή εξαιτίας της πρωτεύουσας νόρμας της επάρκειας έναντι της αποδεκτότητας⁵ στην κουλτούρα-στόχο, σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Το πλαίσιο της θεωρίας της αφήγησης μας προτρέπει να αποφύγουμε τέτοιου είδους γενικές αφαιρέσεις και να σκεφτούμε τις επιμέρους επιλογές ως στοιχεία που εντάσσονται και συμβάλλουν στις διεργασίες μιας απτής πολιτικής πραγματικότητας.

Πεδία και στρατηγικές πλαισίωσης

Οι διαδικασίες (ανα)πλαισίωσης δύνανται να βασιστούν σε οποιονδήποτε γλωσσικό ή μη γλωσσικό πόρο, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ερμηνευτικό πλαίσιο για τους αναγνώστες ή τους ακροατές. Κάτι τέτοιο ενδέχεται να περιλαμβάνει την αξιοποίηση παραγλωσσικών μηχανισμών, όπως είναι ο επιτονισμός και η μορφοποίηση, οπτικών

⁵ Σύμφωνα με το πλαίσιο του Toury (1980, 1995), η αρχική νόρμα που διέπει κάθε μετάφραση περιλαμβάνει μια επιλογή μεταξύ επάρκειας και αποδεκτότητας. Η μετάφραση θα πρόσκειται είτε στις νόρμες του κειμένου, της γλώσσας και της κουλτούρας-πηγή (επομένως θα είναι επαρκής) είτε στις νόρμες της γλώσσας και της κουλτούρας-στόχο (και επομένως θα είναι αποδεκτή). Η συμμόρφωση στις νόρμες της πηγής καθορίζει την επάρκεια της μετάφρασης σε σχέση με το κείμενο-πηγή, ενώ η συμμόρφωση στις νόρμες που προέρχονται από την κουλτούρα-στόχο καθορίζουν την αποδεκτότητα του στην εν λόγω κουλτούρα.

μέσων, όπως το χρώμα, η εικόνα και η διάταξη της σελίδας, και ασφαλώς γλωσσικών μηχανισμών, όπως οι χρονικές αντικαταστάσεις, η δείξη, η εναλλαγή κώδικα και η χρήση ευφημισμών. Οι χρήστες της γλώσσας, ανάμεσά τους οι μεταφραστές και οι διερμηνείς, απευθυνόμενοι σε ένα σύνολο δεκτών, έχουν επίσης τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν στοιχεία της αφηγηματικότητας (χρονικότητα, σχεσιακότητα, επιλεκτική ιδιοποίηση και αιτιακή εμπλοκή) ώστε να πλαισιώσουν ή να αναπλαισιώσουν το κείμενο ή το εκφώνημα. Ο μεταφραστής ενός γραπτού κειμένου μπορεί να το κάνει είτε μέσα στο σώμα της μετάφρασης είτε, εναλλακτικά, στα μετακειμενικά στοιχεία της μετάφρασης. Η συγκεκριμένη διάκριση μπορεί να αποκτήσει ιδιαίτερη βαρύτητα σε ορισμένα πλαίσια εξαιτίας του κομβικού ρόλου που διαδραματίζουν συνήθως οι έννοιες της ακρίβειας και της πιστότητας στο πλαίσιο της επαγγελματικής – και ιδιαίτερα της πολιτικά ευαίσθητης – μετάφρασης.

Παραδείγματος χάρι, νεοσυντηρητικές οργανώσεις όπως το MEMRI⁶ – το οποίο ειδικεύεται στο να κυκλοφορεί μεταφράσεις αραβικών κειμένων που έχουν επιλεγεί πολύ προσεκτικά ώστε να διαμορφώνεται μια αφήγηση για τις αραβικές κοινωνίες, παρουσιάζοντάς τες ως εξτρεμιστικές, αντισημιτικές και ως απειλή για τις δυτικές δημοκρατίες – είναι εξαιρετικά σχολαστικές ως προς την ακρίβεια των μεταφράσεών τους, εφόσον θα ήταν εύκολο να υπονομευτεί η αξιοπιστία τους σε περίπτωση που οι αντίπαλοί τους εντόπιζαν και δημοσιοποιούσαν μια σειρά λαθών στις μεταφράσεις αυτές, είτε υποδεικνύονταν ως προϊόν σκοπιμότητας είτε όχι. Στο μεγαλύτερο μέρος τους, οι πλαισιώσεις στις οποίες προβαίνει το MEMRI και ο στενός του συνεργάτης, το Watching America,⁷ πραγματοποιούνται εκτός του κειμένου καθαυτού και της μετάφρασης καθαυτής. Καταρχάς, το αφηγηματικό στοιχείο της επιλεκτικής ιδιοποίησης επιτρέπει στο MEMRI και το Watching America να πλαισιώνουν τον αραβικό κόσμο ως εξτρεμιστικό και επικίνδυνο, απλώς και μόνο με το να επιλέγουν προς μετάφραση τα χειρότερα δυνατά δείγματα αραβικού λόγου, τα οποία διακινούν δωρεάν στα μέσα ενημέρωσης και στο αμερικανικό Κογκρέσο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το MEMRI πλέον διαθέτει μια ειδική κατηγορία «ρεφορμιστών» αρθρογράφων – όπως επιμένει να τους αποκαλεί. Πρόκειται για κάποιες λίγες φωνές προερχόμενες από τον αραβικό κόσμο και το Ιράν, μεταφράσεις και αποσπάσματα λόγου των οποίων παρατίθενται κατά καιρούς στην ιστοσελίδα του

⁶ Βλ. www.memri.org. Για μια διεξοδική παρουσίαση του MEMRI και των μεταφραστικών του δραστηριοτήτων, βλέπε Baker (2006a, 73-6, 108-9).

⁷ Βλ. www.watchingamerica.org.

MEMRI. Οι εν λόγω «ρεφορμιστές» τάσσονται υπέρ της ελευθερίας της σκέψης, των γυναικείων δικαιωμάτων και ούτω καθεξής. Η περιστασιακή αυτή επιλογή κάποιας μη εξτρεμιστικής φωνής, για διακοσμητικούς λόγους, εξυπηρετεί μια επίφαση ισορροπίας στην ενημερωτική κάλυψη που προσφέρει το MEMRI, ενώ ταυτόχρονα εντείνει τον τρόπο με τον οποίο ο αραβικός κόσμος απεικονίζεται συλλήβδην ως φυτώριο εξτρεμισμού που καταστέλλει τις ελάχιστες υγιείς φωνές στην περιοχή, στις οποίες ένα γενναιόδωρο αμερικάνικο διαδικτυακό μέσο δίνει επιτέλους τον χώρο για να ακουστούν.

Κατά δεύτερον, ενώ το MEMRI και το Watching America διατηρούν τη μετάφραση πολύ κοντά στο πρωτότυπο, έχουν τη δυνατότητα να αλλάζουν τον τίτλο του κειμένου, ώστε να πλαισιώνουν την αφήγηση ως εξτρεμιστική, απειλητική ή απλώς «λογοθετικά ξένη». Παραδείγματος χάρη, η πρόσφατη αγγλική μετάφραση ενός άρθρου της παλαιστινιακής εφημερίδας *Alhayat Aljadeeda* δημοσιεύτηκε στον ιστότοπο του Watching America υπό τον τίτλο «Ω Αμερική... Ω αυτοκρατορία των αντιφάσεων».⁸ Σε πιστή επίστροφη μετάφραση, ο πρωτότυπος τίτλος στα αραβικά είναι πολύ λιγότερο πλουμιστός και «εξωτικός»: «Οδοδείκτες: Αμερική και Δημοκρατία!!!».⁹

Κατά τρίτον, το Watching America προσθέτει στο αγγλικό κείμενο εικόνες, συνοδευόμενες από τις κατάλληλες λεζάντες, ώστε να εντάσσεται η μεταφρασμένη αφήγηση στο πλαίσιο της ευρύτερης μετα-αφήγησης του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας. Οι εικόνες 1 και 2, μαζί με τις συνοδευτικές λεζάντες τους, για παράδειγμα, εμφανίζονται στη μετάφραση του άρθρου της *Alhayat Aljadeeda*.

Το τέταρτο και σημαντικότερο ίσως χαρακτηριστικό είναι ότι σε κάθε αγγλική μετάφραση άρθρου από αραβική εφημερίδα υπάρχει και ένας σύνδεσμος που παραπέμπει σε βιντεοκλίπ, συνοδευόμενο από τον κατάλληλο σχολιασμό. Το υλικό αυτό παρέχεται από το MEMRI και λειτουργεί ως επιπρόσθετος μηχανισμός πλαισίωσης, παροτρύνοντας τον αναγνώστη να ερμηνεύσει ακόμα και το πιο εύλογο δείγμα αραβικού λόγου ως στοιχείο που υποκρύπτει εξτρεμιστικό νόημα. Το άρθρο της *Alhayat Aljadeeda* συνοδεύεται από σύνδεσμο που παραπέμπει σε οπτικοακουστικό υλικό και φέρει τον ανάλογο σχολιασμό, όπως φαίνεται στην εικόνα 3.

⁸ <http://www.watchingamerica.com/alhayataljadeeda000003.shtml>.

⁹ <http://www.alhayat-j.com/details.php?opt=1&id=22102&cid=394>

Εικόνα 1. Ο πρωθυπουργός της Παλαιστινιακής Αρχής Ismail Haniyeh προσεύχεται πριν την έναρξη ομιλίας του, κατά τη διάρκεια εκδήλωσης μνήμης για μία πιθανότητα για χρηματοδότηση... και από τις πολλές πράξεις βίας που λαμβάνουν πιθανότητα για να προέλθει από το Ιράν.¹⁰

Εικόνα 2. Μαχητής της Ταξιαρχίας Μαρτύρων του Al-Aqsa στη Δυτική Όχθη, κατά τη διάρκεια εκδήλωσης μνήμης για μία πιθανότητα για να προέλθει από το Ιράν.¹⁰

ΒΙΝΤΕΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ: ΕΓΚΩΜΙΑΣΜΟΣ ΒΟΜΒΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΘΕΣΕΩΝ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΧΑΜΑΣ

Iqra TV, Παλαιστίνη: Απόσπασμα από την ομιλία του Υεμενίτη κληρικού Abd Al-Majid Al-Zindani κατά τη διάρκεια εκδήλωσης οικονομικής ενίσχυσης, 23 Μαρτίου, 00:08:18, μέσω MEMRI

«Αφού απέτυχαν οι προσπάθειες, οι πολιτικές λύσεις και οι σχεδιασμοί, και όταν ο λαός βρέθηκε στο χείλος της απόγνωσης, όλος ο κόσμος έμεινε έκπληκτος μπροστά σε μια συγκεκριμένη απόφαση της Χαμάς. Ποια ήταν η απόφαση; Η ιντιφάντα. Ιντιφάντα; Πού; Στην Παλαιστίνη. Στην Παλαιστίνη!»

¹⁰ Οι φωτογραφίες και οι λεζάντες στις εικόνες 1-4 δημοσιεύονται στην αγγλική μετάφραση του άρθρου της *Alhayat Aljadeeda* από το Watching America, όπως ανακτήθηκε στις 25 Οκτωβρίου 2006 από την ηλεκτρονική σελίδα <http://watchingamerica.com/alhayataljadeeda000003shtml>. Η συγγραφέας κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να εντοπίσει τους κατόχους των πνευματικών δικαιωμάτων και είναι στη διάθεσή τους για κάθε τυχόν πρόβλημα που θα της επισημανθεί.

Εικόνα 3. Ο Υεμενίτης κληρικός Abd Al-Majid Al-Zindani. Βιντεοκλίπ με σχολιασμό που συνοδεύει το άρθρο της *Alhayat Aljadeeda*, προσφορά του MEMRI.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι μεταφράσεις από άλλες γλώσσες δεν τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης. Μεταφράσεις κειμένων από τα κινεζικά, τα ισπανικά, τα γαλλικά, τα ολλανδικά και μια πληθώρα άλλων γλωσσών είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο, χωρίς παραπομπές σε βίντεο του MEMRI που να δαιμονοποιούν την εκάστοτε κοινότητα. Η μοναδική άλλη γλώσσα που γνωρίζει την ίδια ειδική μεταχείριση (ή υφίσταται την ίδια στρατηγική πλαισίωσης) είναι τα περσικά, όπως θα ήταν ίσως αναμενόμενο.

Πέρα από τις εικόνες, τις λεζάντες και τον χειρισμό των τίτλων, σημαντικό πεδίο πλαισίωσης στις μεταφράσεις βιβλίων αποτελεί το περικείμενο. Στο περικείμενο περιλαμβάνονται η εικονογράφηση του εξωφύλλου, το οπισθόφυλλο, η εισαγωγή, ο πρόλογος και οι υποσημειώσεις. Κατά κανόνα, το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο δεν επιλέγονται από τον μεταφραστή,¹¹ ωστόσο ο πρόλογος, η εισαγωγή και οι υποσημειώσεις συνήθως είναι δικά του στοιχεία. Μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα εκδόθηκαν δύο αραβικές μεταφράσεις του βιβλίου του Samuel Huntington *Η σύγκρουση των πολιτισμών*. Η πρώτη έκδοση έγινε το 1998 στην Αίγυπτο (σε μετάφραση του Tal'at Al-Shayib) και η δεύτερη το 1999 στη Λιβύη (σε μετάφραση Malik Obeid Abu Shuhayaa και Mahmoud Mohamed Khalaf). Και οι δύο εκδόσεις συνοδεύονται από εκτενείς εισαγωγές. Στην λιβυκή έκδοση μάλιστα υπάρχουν δύο εισαγωγές. Η πρώτη εξ αυτών υπογράφεται από τους δύο μεταφραστές, έχει έκταση

¹¹ Για ενδιαφέρουσες αναλύσεις των εξωφύλλων και των οπισθόφυλλων σε δημοσιευμένες μεταφράσεις, βλέπε Watts (2000), Harvey (2003b), Asimakoulas (2005).

τεσσάρων σελίδων, συνοψίζει το περιεχόμενο του βιβλίου, μας πληροφορεί ότι είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενο και συνεχίζει αναφέροντας τα εξής (Huntington 1999, 11· η μετάφραση δική μου):

Με δεδομένα όσα σημειώνουμε για τη χαοτική δομή του βιβλίου, την έλλειψη συνεκτικότητας του κειμένου και τα ελαττώματα στη μεθοδολογία που υιοθετεί ο συγγραφέας, καθώς και σε μια προσπάθεια να εντοπίσουμε την υπόρρητη ατζέντα της θεωρίας περί σύγκρουσης των πολιτισμών, στάθηκε απαραίτητο να αποδομήσουμε τους μηχανισμούς και τις παραδοχές του λόγου περί σύγκρουσης των πολιτισμών. Ως εκ τούτου, ο δρ. Malik Obeid Abu Shuhayaa [ένας από τους δύο μεταφραστές] εκπόνησε μια μελέτη σχετικά με τις πολιτικές και θεωρητικές παραδοχές του λόγου περί σύγκρουσης των πολιτισμών και σχετικά με τους μηχανισμούς στους οποίους βασίζεται ώστε να σκιαγραφήσει το εννοιολογικό του σύστημα, να πείσει και να αποκτήσει υποστηρικτές. Η μελέτη φέρει τον τίτλο «Μια πρώτη συμβολή στην κατεύθυνση της επίγνωσης του Άλλου: Οι παραδοχές και οι μηχανισμοί της σύγκρουσης των πολιτισμών».

Η εν λόγω μελέτη, η οποία υπογράφεται από έναν εκ των μεταφραστών, όπως αναφέρεται και στο απόσπασμα που παραθέσαμε προηγουμένως, αποτελεί τη δεύτερη εισαγωγή. Έχει εντυπωσιακή έκταση, αριθμώντας 49 σελίδες, και αμφισβητεί ευθέως τον Huntington και τη θεωρία του. Η αιγυπτιακή έκδοση που κυκλοφόρησε το 1998 περιλαμβάνει μια εισαγωγή 19 σελίδων, την οποία δεν υπογράφει ο μεταφραστής αλλά ένας Άραβας διανοούμενος (ο Salah Qunswah), αποδομώντας με παρόμοιο τρόπο τη θεωρία που υποστηρίζεται στο βιβλίο και αμφισβητώντας τα βασικά αξιώματά της (Huntington 1998). Και οι τρεις εισαγωγές (δύο που συνοδεύουν την λιβυκή μετάφραση και μία που συνοδεύει την αιγυπτιακή) προηγούνται της αραβικής εκδοχής του προλόγου του ίδιου του Huntington για το βιβλίο του και προκαταλαμβάνουν την αντίδραση του αναγνώστη απέναντι στα επιχειρήματα που εκτίθενται στο κείμενο-πηγή. Πλαισιώνουν με εξαιρετικά αρνητικούς όρους τα μεταφρασμένα κείμενα που ακολουθούν στις επόμενες σελίδες, προτρέποντας τους αναγνώστες να ερμηνεύσουν τη θεωρία του Huntington υπό το πρίσμα μιας συγκεκριμένης οπτικής γωνίας, προτού καν ακόμα ξεκινήσουν την ανάγνωσή της.

Οι υποσημειώσεις επίσης ανήκουν συνήθως στους μεταφραστές και μπορούν να υπηρετήσουν μια παρόμοια λειτουργία πλαισίωσης. Το βιβλίο *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden* (Lawrence και Howarth 2005), για παράδειγμα,

περιέχει μεταφρασμένες ομιλίες του Bin Laden με αναλυτικό σχολιασμό, κάνοντας εκτεταμένη χρήση υποσημειώσεων προκειμένου να αναπλαισιωθεί η προσωπική του αφήγηση – και μέσω αυτής να αναπλαισιωθούν οι αφηγήσεις για τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, την υποτιθέμενη σύγκρουση των πολιτισμών και τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» – ως άμεση συνέπεια της εξωτερικής πολιτικής της Δύσης και όχι σαν προϊόν ενός νου που τυπικά, στη ρητορική του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας», απεικονίζεται ως το απόλυτο, ανεξήγητο κακό. Ο Charles Glass, στη βιβλιοκριτική του στο *London Review of Books*, σημειώνει ότι ο Bin Laden «δεν παρουσιάζεται ως διαταραγμένο άτομο, όπως επιμένουν να τον εμφανίζουν οι επικριτές του. Το μήνυμά του είναι απλούστατο: Αν αφήσετε ήσυχο τον μουσουλμανικό κόσμο, θα σας αφήσει ήσυχους κι εκείνος. Αν σκοτώνετε μουσουλμάνους, θα σας σκοτώνουν κι εκείνοι». (Glass 2006, 14). Πώς όμως καταλήγει σε μια τέτοια εντύπωση;

Η επιμέλεια του βιβλίου ανήκει στον Bruce Lawrence, αλλά η μετάφραση των ομιλιών και των δηλώσεων είναι έργο του James Howarth. Τόσο στην κύρια εισαγωγή από τον επιμελητή της έκδοσης (Lawrence και Howarth 2005, xixxiii) όσο και στο Σημείωμα του Μεταφραστή (Lawrence και Howarth 2005, ixx) διασαφηνίζεται ότι ο επιμελητής έχει την αποκλειστική ευθύνη για τα μικρά εισαγωγικά σημειώματα στην αρχή της εκάστοτε μεταφρασμένης δήλωσης του Bin Laden, ενώ ο μεταφραστής φέρει την ευθύνη για τις υποσημειώσεις στην κάθε μετάφραση. Συνολικά, οι εισαγωγές και οι υποσημειώσεις παρουσιάζουν τον Bin Laden ως λογικό άτομο, που διαθέτει επίσης ευφυΐα, μόρφωση και διαύγεια. Παραδείγματος χάρι, στην εισαγωγή του επιμελητή σε μια επιστολή του Bin Laden, η οποία αναρτήθηκε στο διαδίκτυο στις 6 Οκτωβρίου 2002 και περιλαμβάνεται στη συλλογή με τίτλο «To the Americans» (Lawrence και Howarth 2005, 160-72), διαβάζουμε τα εξής:

Η συγκεκριμένη σκιαγράφηση του προφίλ των ΗΠΑ συνοδεύεται από μια έκκληση προς τον αμερικανικό λαό να ασπαστεί το Ισλάμ. Όσο κι αν η προοπτική μιας τέτοιας μεταστροφής ανήκει στο χώρο της φαντασίας – όπως άλλωστε υπονοείται και στην ίδια την επιστολή («αμφιβάλλω ότι θα το κάνετε») – η έκκληση επιτελεί μια πρακτική λειτουργία στο εσωτερικό της *ούμνα*. Σκοπός της είναι να απαντήσει στους μουσουλμάνους επικριτές της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η Αλ Κάιντα δεν έδωσε στους Αμερικανούς την ευκαιρία να ασπαστούν το Ισλάμ προτού εξαπολύσει επίθεση εναντίον τους, παραβιάζοντας έτσι τον λόγο του Θεού, που ορίζει ότι: «Ποτέ δεν προβαίνουμε σε τιμωρία εάν πρώτα δεν έχουμε

προειδοποιήσει». Οι εξαντλητικές λεπτομέρειες της επιστολής αποτελούν την απόδειξη που προσφέρει ο Bin Laden στους μουσουλμάνους ότι εκείνος είχε διερευνήσει κάθε πιθανό τρόπο επίλυσης του πολέμου με ειρηνικά μέσα και είχε προειδοποιήσει για την καταστροφή που θα μαστίσει τους Αμερικανούς εάν αρνηθούν τη συμβουλή του. (Lawrence και Howarth 2005, 160)

Την ίδια ακριβώς επισήμανση συναντάμε και σε μια υποσημείωση του μεταφραστή σε σχέση με άλλες δηλώσεις του Bin Laden, οι οποίες έγιναν κατά τη διάρκεια συνέντευξής του σε αυστραλιανό περιοδικό και περιλαμβάνονται επίσης στη συλλογή («The Saudi Regime», Lawrence και Howarth 2005, 31-43). Και εδώ ο Bin Laden περιγράφεται ως άτομο λογικό και με μεγάλη πολιτική οξυδέρκεια (Lawrence και Howarth 2005, 32):

²²Σε όλο το βιβλίο, το «κάλεσμα στο Ισλάμ» υποδηλώνει τον αραβικό όρο *ντάουα* (*dawa*). Η *ντάουα* αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο των μεταγενέστερων ανακοινωθέντων του Bin Laden προς την Αμερική και τους συμμάχους της μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, όπου τους προσφέρει την ευκαιρία να ασπαστούν το Ισλάμ πριν υπάρξουν περαιτέρω επιθέσεις και κατ' αυτό τον τρόπο «ξεκαθαρίζει τα πράγματα με ισλαμικούς όρους: προειδοποίησε και απηύθυνε κάλεσμα πριν επιτεθεί». (Michael Scheuer, *Αυτοκρατορική ύβρις: Γιατί η Δύση χάνει τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας* [*Imperial Hubris: Why the West is Losing the War on Terror*, Potomac, 2005, σ. 153]).

Οι εισαγωγές και οι υποσημειώσεις, πέραν του ότι περιγράφουν τον Bin Laden ως λογικό (και όχι ανισόρροπο), μας δημιουργούν την εικόνα ενός ατόμου «ανθρώπινου», ευφυούς και πνευματώδους. Ειδικά ο μεταφραστής δεν παραλείπει να εξηγήσει τα έξυπνα λογοπαίγνια που χρησιμοποιεί στον λόγο του ο Bin Laden, υπονομεύοντας έτσι την συνήθη απεικόνισή του ως «κοινού μας εχθρού» – δεν είθισται άλλωστε να δίνουμε στους εχθρούς μας τα εύσημα για τη λεκτική τους δεξιότητα και την αίσθηση του χιούμορ τους. Παραθέτουμε εδώ δύο παραδείγματα. Το πρώτο (Lawrence και Howarth 2005, 194) προέρχεται από ένα σημείο το οποίο ο επιμελητής, στο εισαγωγικό του σημείωμα, περιγράφει ως «την πρώτη και μοναδική φορά που μια δήλωση του Bin Laden έχει τη μορφή κηρύγματος». Πρόκειται για απόσπασμα ηχογραφημένου

μηνύματος διάρκειας 53 λεπτών, που αναρτήθηκε σε αρκετούς ιστότοπους και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *al-Hayat*.

Κυρίως κείμενο

Θέλησαν να είναι με τον Θεό και έμειναν άγρυπνοι όσο καιρό επικρατούσε η αδικία.
Έκαναν να αναβλύσει το νερό της ζωής κι όχι το νερό της ντροπής.²⁴

Υποσημείωση

²⁴Πρόκειται για λογοπαίγνιο στην αραβική γλώσσα. Οι φράσεις «ma' al-hayat» («νερό της ζωής») και «ma' al-mahya» («νερό της ντροπής») έχουν κοινή ρίζα.

Το δεύτερο παράδειγμα αντλείται από το τέλος μιας ηχογραφημένης δήλωσης που μεταδόθηκε από το *al-Jazeera* στις 4 Ιανουαρίου 2004 («Resist the New Rome», Lawrence και Howarth 2005, 236):

Κυρίως κείμενο

Εάν η έκκληση του Μπους για ειρήνη ήταν ειλικρινής, τότε γιατί δεν μίλησε για εκείνον που ξεκοίλιασε εγκύους γυναίκες στη Σάμπρα και τη Σατίλα, τον εμπνευστή της ενδοτικής διαδικασίας,³ τον «άνθρωπο της ειρήνης» [Αριέλ Σαρόν]; Γιατί δεν βγήκε απλώς να πει «μισούμε την ελευθερία και γι' αυτόν τον λόγο δολοφονούμε»;

Υποσημείωση

³Εδώ ο Bin Laden χρησιμοποιεί λογοπαίγνιο. Η «ειρηνευτική διαδικασία» θα ήταν «amaliyat al-salam», εκείνος όμως μιλά για «amaliyat al-istislam», που σημαίνει «ενδοτική διαδικασία-διαδικασία παράδοσης». Η λέξη «παράδοση» είναι ομόρριζη της λέξης «ειρήνη».

Υποσημειώσεις όπως η προαναφερθείσα, σε συνδυασμό με τα επιχειρήματα και τις περιγραφές που παρατίθενται τόσο στη γενική εισαγωγή του βιβλίου όσο και στα εισαγωγικά σημειώματα των επιμέρους μεταφράσεων, λειτουργούν αθροιστικά στη σκιαγράφηση του Bin Laden ως ατόμου με λογική και ικανότητες, μολονότι ο επιμελητής της έκδοσης ξεκαθαρίζει πως κάτι τέτοιο δεν συνεπάγεται ότι εγκρίνει τις μεθόδους που χρησιμοποιεί ο Bin Laden για να εκφράσει τις αιτιάσεις του. Εκείνο που θέτει επί τάπητος, και το οποίο εμμέσως υποστηρίζεται από τις επιμέρους επιλογές του μεταφραστή, είναι ότι υπάρχει μια πολύ διαφορετική αφήγηση, με διαφορετικό σχήμα

αιτιακής εμπλόκισης, που μπορεί να εξηγήσει τα δεινά του σύγχρονου κόσμου. Η νέα αυτή αφήγηση για τον Bin Laden, αντί να ερμηνεύει τον λεγόμενο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας ως αναγκαία αντίδραση απέναντι στη φρίκη που προκάλεσαν στην αθώα Δύση κάποιοι ανισόρροποι εξτρεμιστές από τον ισλαμικό κόσμο, υπαινίσσεται ότι η Δύση δεν είναι αθώα και ότι ο λεγόμενος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας που εξαπολύει, όπως και άλλες παρόμοιες θηριωδίες, ευθύνονται για τον τρομακτικό, ωστόσο «εύλογο», εξτρεισμό, μάρτυρες του οποίου γινόμαστε σήμερα. Η συγκεκριμένη αφήγηση ανθίσταται στην προσπάθεια να απεκδυθεί η βία την ιστορική της διάσταση μέσω της απεικόνισης προσώπων όπως ο Bin Laden ως ανισόρροπων εξτρεμιστών.

Πλαισίωση εντός της μετάφρασης: Ένα αναλυτικό παράδειγμα

Το 2002, μετά την ισραηλινή επίθεση στον προσφυγικό καταυλισμό της Τζενίν, στα κατεχόμενα εδάφη της Δυτικής Όχθης, κυκλοφόρησε ένα αραβικό ντοκιμαντέρ με τίτλο *Τζενίν, Τζενίν*, σε σκηνοθεσία Mohamed Bakri. Το ντοκιμαντέρ έχει γυριστεί στον καταυλισμό της Τζενίν στην αραβική γλώσσα, όμως είναι ξεκάθαρο ότι απευθύνεται σε διεθνές κοινό, καθώς είναι υποτιτλισμένο στα αγγλικά, τα εβραϊκά, τα γαλλικά, τα ισπανικά και τα ιταλικά (Mohamed Bakri, προσωπική επικοινωνία). Η εκδοχή με τους αγγλικούς υπότιτλους φαίνεται να απευθύνεται κυρίως στο αμερικανικό κοινό, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Τα ακόλουθα παραδείγματα από το ντοκιμαντέρ αναδεικνύουν δύο απόπειρες (ανα)πλαισίωσης, οι οποίες ανταποκρίνονται σε ευρύτερες αφηγήσεις που υφίστανται πέραν του κειμένου και δεν μπορούν να ερμηνευτούν μέσω της προσφυγής στη θεωρία των νορμών ή στη διάκριση που εισάγει ο Venuti μεταξύ ξενίκευσης και οικείωσης. Αμφότερα τα παραδείγματα εξετάζονται από διαφορετική οπτική γωνία στο Baker (2006a, 99-100 και 64-6).

Το πλαίσιο του Βιετνάμ

Η πρώτη περίπτωση (ανα)πλαισίωσης ενεργοποιεί ένα αφηγηματικό πλαίσιο που φαίνεται να κρίθηκε αποτελεσματικότερο στο συγκεκριμένο-στόχος. Κάποια στιγμή, κατά τη διάρκεια του ντοκιμαντέρ, ένας ηλικιωμένος Παλαιστίνιος μιλά για το σοκ που υπέστη από όσα συνέβησαν στην Τζενίν αλλά και από την προφανή αδιαφορία που

επέδειξε ο υπόλοιπος κόσμος, με την απροθυμία του να παρέμβει υπέρ της προστασίας των Παλαιστινίων. Ολοκληρώνει τα λόγια του με μια φράση που αυτολεξεί στα αραβικά σημαίνει: «Τι να πω, μα τον Θεό, μα τον Θεό, εκεί που ήταν το σπίτι μας δεν υπάρχει πια σπίτι». Οι υπότιτλοι στο συγκεκριμένο πλάνο γράφουν: «Τι να πω; Ούτε το Βιετνάμ δεν ήταν τόσο φρικτό όσο αυτό εδώ» (Βλ. εικόνα 4).

Στο πλαίσιο των μεταφραστικών σπουδών, η απόφαση να αντικατασταθεί η αναφορά στην καταστροφή των παλαιστινιακών κατοικιών από μια αναφορά στο Βιετνάμ θα ερμηνευόταν παραδοσιακά ως απόπειρα «επιπολιτισμού», ως προσπάθεια να καταστεί το κείμενο-πηγή πιο κατανοητό στο κοινό-στόχο (που στην προκειμένη περίπτωση θεωρείται κατά κύριο λόγο το αμερικανικό). Η εξήγηση αυτή όμως δεν είναι ούτε ιδιαίτερα πειστική ούτε ικανοποιητική. Εάν πράγματι αυτός ήταν ο πρωταρχικός στόχος, θα φαινόταν πολύ πιο λογικό να γίνει αναφορά σε κάποιο πιο πρόσφατο, και επομένως πιο πρόσφορο γεγονός, όπως η 11^η Σεπτεμβρίου. Σε τελική ανάλυση, για το νεανικό αμερικανικό κοινό, το Βιετνάμ έχει αναμφίβολα μικρότερη απήχηση από την 11^η Σεπτεμβρίου και κατ' επέκταση θα υπήρχαν μεγαλύτερες πιθανότητες να εξασφαλιστεί η συναισθηματική αντίδραση και η συμπάρασταση ευρύτερου μέρους του αμερικανικού κοινού εάν ανασύρονταν μνήμες των πιο πρόσφατων γεγονότων. Προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα κίνητρα της εν λόγω μεταφραστικής επιλογής αλλά και οι συνέπειές της, είναι απαραίτητο να αναφερθούμε στις ευρύτερες αφηγήσεις που υπήρχαν εκείνη την εποχή τόσο στην Παλαιστίνη όσο και σε διεθνές επίπεδο.

أنا عارف والله العظيم، والله العظيم، بيتنا ما صار بيت

«Τι να πω; Ούτε το Βιετνάμ δεν ήταν τόσο φρικτό όσο αυτό εδώ».

Εικόνα 4 Στιγμιότυπο οθόνης από το ντοκιμαντέρ *Τζενίν, Τζενίν*

Πρώτον, η άμεση αφήγηση για το τι πραγματικά συνέβη στον καταυλισμό της Τζενίν και σε άλλα σημεία της κατεχόμενης Παλαιστίνης τον Απρίλιο του 2002 ήταν και παραμένει αντικείμενο έντονης αμφισβήτησης – από τους λόγους της εισβολής των Ισραηλινών Αμυντικών (*sic*) Δυνάμεων στους καταυλισμούς, μέχρι τον αριθμό των σπιτιών που κατεδάφισαν, των δολοφονιών που διέπραξαν και ούτω καθεξής. Ένα από τα επίμαχα σημεία την εποχή εκείνη αφορούσε την ευρέως διαδεδομένη παρουσίαση των γεγονότων της Τζενίν στα αγγλόφωνα μέσα ενημέρωσης με τον χαρακτηρισμό της «εισβολής» (*incursion*). Οι ακτιβιστές του κινήματος αλληλεγγύης εμμέναν στην άποψη ότι η λέξη «εισβολή» συνιστούσε μια υπερβολικά εξωραϊσμένη περιγραφή της γενικευμένης και συνεχούς επίθεσης στον καταυλισμό, που άφησε πίσω της ερείπια και πολλούς νεκρούς. Η αναφορά στο Βιετνάμ, μέσω του συγκεκριμένου υποτίτλου, αναπλαισιώνει τα γεγονότα ως επιθετικό πόλεμο και όχι ως κάποια ήσσονος σημασίας επιδρομή, όπως υποδηλώνει ο όρος «εισβολή». Ασφαλώς και στο Βιετνάμ δεν έγινε απλά μια εισβολή: για μεγάλα τμήματα της αμερικανικής κοινωνίας αλλά και παγκοσμίως θεωρείται γενικά ότι επρόκειτο για έναν βάνανσο και αιματηρό πόλεμο.

Δεύτερον, υπάρχει μια αφήγηση που εξακολουθεί να βρίσκει σημαντικό έρεισμα τόσο στους Παλαιστίνιους όσο και στο διογκούμενο κίνημα αλληλεγγύης υπέρ των παλαιστινιακών δικαιωμάτων, σύμφωνα με την οποία η Αμερική ευθύνεται εξίσου με το Ισραήλ για τις ισραηλινές θηριωδίες. Θεωρεί δηλαδή ότι θα ήταν αδύνατον να συνεχίζει ατιμώρητο το Ισραήλ την καταπίεση των Παλαιστινίων εάν δεν είχε την ευρεία στήριξη των ΗΠΑ. Εδώ λοιπόν η επιλογή του Βιετνάμ ενεργοποιεί αυτήν τη δημόσια αφήγηση. Η επιλογή να γίνει επίκληση στην αφήγηση του Βιετνάμ όχι μόνο απέχει από την ξενίκευση ή την οικείωση, αλλά κωδικοποιεί τόσο την αποδοχή της κυριαρχίας όσο και την αντίσταση σε αυτήν. Αποδέχεται την κυριαρχία διαλέγοντας μια αναφορά (εκείνη του Βιετνάμ) που έχει απήχηση στο κυρίαρχο αμερικανικό κοινό, αντί να διαλέξει άλλες αναφορές, η οποίες θα μπορούσαν εξίσου να σηματοδοτούν άδικες και αιματηρές πολεμικές ενέργειες, ωστόσο δεν θα είχαν καμία απήχηση στο κυρίαρχο κοινό: το Κασμίρ, για παράδειγμα, ή ακόμα και το Νταρφούρ. Κωδικοποιεί την αντίσταση όταν ταυτόχρονα πλαισιώνει την Αμερική ως επιτιθέμενο και σηματοδοτεί ότι το αμερικανικό κοινό είναι συνένοχο στις αδικίες που διαπράττει η

κυβέρνησή του – και άρα έχει τη δυνατότητα να επιλέξει να τις αμφισβητήσει, όπως έκανε στην περίπτωση του Βιετνάμ.

Το κοσμικό πλαίσιο

Μία ακόμα απόπειρα αναπλαισίωσης της συνολικότερης αφήγησης για το Παλαιστινιακό μέσω της αναδιατύπωσης διαστάσεων του λόγου αρκετών Παλαιστίνιων που μιλούν στο ντοκιμαντέρ αφορά τον χειρισμό της λέξης *shaheed*, η οποία ακούγεται κατ' επανάληψη. Το καθιερωμένο ισοδύναμο της συγκεκριμένης λέξης στα αγγλικά είναι *martyr* (μάρτυρας), ωστόσο αυτό είναι προβληματικό για δύο λόγους. Πρώτον, σημασιολογικά, η λέξη *shaheed* δεν αντιστοιχεί πλήρως στη λέξη *μάρτυρας*. Στα αραβικά ο όρος *shaheed* χρησιμοποιείται γενικά για να περιγράψει οποιονδήποτε έχει βρει βίαιο θάνατο, ειδικά σε κατάσταση πολέμου, είτε ήταν επιλογή του να συμμετέχει στον πόλεμο είτε όχι και ανεξάρτητα από το θρήσκευμά του. Επομένως δεν φέρει τον υπαινιγμό της μαχητικότητας και του εξτρεμισμού που έχει αποκτήσει ο όρος «μάρτυρας» στα αγγλικά σε σχέση με τον αραβικό και τον ισλαμικό κόσμο.¹² Δεύτερον, σε τέτοιου είδους συμφραζόμενα, η λέξη «μάρτυρας» γεννά αυτομάτως τον συνειρμό του ισλαμικού φονταμενταλισμού και η επανειλημμένη χρήση της θα έριχνε νερό στον μύλο εκείνων που θέλουν να απεικονίζουν τη μεσανατολική σύγκρουση ως θρησκευτικό πόλεμο, τροφοδοτούμενο από ανισόρροπους νεαρούς μουσουλμάνους που αναζητούν παρθένες στον παράδεισο. Κάθε φορά που χρησιμοποιείται η λέξη *shaheed* από τους Παλαιστίνιους που μιλούν στο ντοκιμαντέρ, στους υπότιτλους επιλέγεται κάποιο διαφορετικό ισοδύναμο, όπως στα παραδείγματα που ακολουθούν (για περισσότερα παραδείγματα βλ. Baker 2006a, 64-6):

Παράδειγμα 1

"لسه بندوق شهدا من تحت الأرض."

Αγγλική επίστροφη μετάφραση (EM)

We are still pulling **martyrs** from underneath the ground.

Αγγλικός υπότιτλος

We are still pulling **victims** out of the rubble.

¹² Η λέξη «μάρτυρας» ασφαλώς παραπέμπει σε πολύ διαφορετικούς συνειρμούς σε άλλα συμφραζόμενα, όπως για παράδειγμα στον χριστιανικό λόγο.

Ελληνική μετάφραση της ΕΜ
Ακόμα ανασύρουμε **μάρτυρες** από κάτω απ' τη γη.

Ελληνική μετάφραση του υπότιτλου
Ακόμα ανασύρουμε **θύματα** από τα χαλάσματα.

Παράδειγμα 2

"متخلفين عقليا استشهدوا عندنا، معاقين استشهدوا عندنا، أطفال استشهدوا عندنا، نساء استشهدوا عندنا".

Αγγλική ΕΜ
We have mentally retarded people who have been **martyred**; we have disabled people who have been **martyred**; we have children who have been **martyred**, we have women who have been **martyred**.

Αγγλικός υπότιτλος
They **killed** some mentally disabled people, children and women in the camp.

Ελληνική μετάφραση της ΕΜ
Έχουμε διανοητικά καθυστερημένους ανθρώπους που **μαρτύρησαν**, έχουμε ανάπηρους ανθρώπους που **μαρτύρησαν**, έχουμε παιδιά που **μαρτύρησαν**, έχουμε γυναίκες που **μαρτύρησαν**.

Ελληνική μετάφραση του υπότιτλου
Σκότωσαν διανοητικά ανάπηρους ανθρώπους, παιδιά και γυναίκες στον καταυλισμό.

Η επιλογή ισοδύναμων, όπως οι λέξεις «θύματα» και «σκότωσαν» (ή «πτώματα» και «νεκρού» σε άλλα σημεία), αντί του όρου «μάρτυρας», βοηθά στην πλαισίωση της ευρύτερης παλαιστινιακής και αραβικής αφήγησης με πιο κοσμικούς όρους.

Σε ολόκληρο το ντοκιμαντέρ υπάρχουν μονάχα δύο εξαιρέσεις. Η πρώτη εμφανίζεται προς το τέλος, σε μια σκηνή με ένα κοριτσάκι, μια μικρή Παλαιστίνια ηλικίας περίπου εφτά-οχτώ χρονών, που καθ' όλη τη διάρκεια του ντοκιμαντέρ εκφράζει πνεύμα ανυπακοής και αποφασιστικότητας να επιβιώσει. Το κορίτσι παρομοιάζει τον καταυλισμό της Τζενίν με ένα «ψηλό, πανύψηλο δέντρο», που «αποτελείται από φύλλα» και σε κάθε φύλλο «είναι γραμμένο το όνομα ενός *shaheed*, ενός *muqawim* [μαχητή της αντίστασης]» (δική μου μετάφραση). Σε αυτή την περίπτωση διατηρείται στους υπότιτλους η μεταφορά καθώς και η αναφορά σε «μάρτυρες», προφανώς διότι το κοριτσάκι με την αθώα όψη, αν και ανυπότακτο, δεν ταιριάζει ακριβώς με την εικόνα κάποιου ανισόρροπου εξτρεμιστή στο κυνήγι του παραδείσου:

Ο καταυλισμός μοιάζει με ψηλό, πελώριο δέντρο. Το δέντρο έχει φύλλα και σε κάθε φύλλο του δέντρου είναι γραμμένο το όνομα ενός μάρτυρα.¹³

Η δεύτερη περίπτωση κατά την οποία χρησιμοποιείται ο όρος «μάρτυρας» είναι στους τίτλους τέλους, και συνεπώς δεν πρόκειται για «υπότιτλο». Το ντοκιμαντέρ ξεκινά με την ακόλουθη αφιέρωση:

Αφιερωμένο
στον υπεύθυνο παραγωγής του ντοκιμαντέρ «Τζενίν»
IYAD SAMOUDI
που δολοφονήθηκε στο Alyamoun
στο τέλος των γυρισμάτων
από Ισραηλινούς στρατιώτες στις 23/06/2003
Mohamed Bakri

Στους τίτλους τέλους περιλαμβάνεται το ακόλουθο κείμενο:

Υπεύθυνος παραγωγής
Ο μάρτυρας
Iyad Samoudi

Εν κατακλείδι, η θεωρία της αφήγησης μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις συγκεκριμένες φαινομενικά αντικρουόμενες στρατηγικές, όπως εκείνες που αφορούν την επιλογή ισοδύναμων για τον λέξη «*shaheed*» σε διαφορετικά σημεία του ντοκιμαντέρ *Τζενίν*, *Τζενίν* ή εκείνες (όπως η επιλογή του Βιετνάμ προηγουμένως) οι οποίες είναι ταυτοχρόνως ξενικευτικές και οικειωτικές. Σε αντίθεση με έννοιες στατικές και μη ευαίσθητες στην εξουσία όπως είναι οι «νόρμες», η θεωρία της αφήγησης αναγνωρίζει ότι η κυριαρχία και η αντίσταση δεν διαμορφώνουν απλώς την συμπεριφορά και τις λογοθετικές μας επιλογές, αλλά επιπλέον βρίσκονται διαρκώς σε τεταμένη σχέση. Η ένταση αυτή πολλές φορές εκτυλίσσεται λογοθετικά και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση μπορεί να παράγει μια πληθώρα επιλογών που θα ήταν δύσκολο να τις εξορθολογίσουμε. Το να αναγνωρίζουμε αυτήν την αλληλεπίδραση κυριαρχίας

¹³ Να σημειωθεί εντούτοις ότι οι υπότιτλοι αμβλύνουν την εικόνα, παραλείποντας τη φράση «μαχητής της αντίστασης».

και αντίστασης, αντί να αγνοούμε τις επιλογές που δεν εμπίπτουν στον επαναλαμβανόμενο τύπο, μας επιτρέπει να διαμορφώσουμε μια πιο σύνθετη εικόνα για τη θέση των μεταφραστών και να τους εντάξουμε στην απτή πολιτική πραγματικότητα.

Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ, Ηνωμένο Βασίλειο

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Asimakoulas, D. 2005. Brecht in dark times: Translations of his works under the Greek Junta (1967-1974). *Target* 17(1): 93-110.
- Baker, M. 2005. Narratives *in* and *of* translation. *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 1(1): 4-13. Available from www.skase.sk; INTERNET.
- . 2006a. *Translation and conflict: A narrative account*. London & New York: Routledge.
- . 2006b. Translation and activism: Emerging patterns of narrative community. *The Massachusetts Review* XLVII(3): 462-84.
- Cunningham, D., and Browning, B. 2004. The emergence of worthy targets: Official frames and deviance narratives within the FBI. *Sociological Forum* 19(3): 347-69.
- Fisher, W. R. 1987. *Human communication as Narration: Toward a philosophy of reason, value, and action*, Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press. Reprinted 1989.
- Glass, C. 2006. Cyber-Jihad. *London Review of Books* 28(5): 14-18.
- Goddard, B. 1990. Theorizing feminist discourse/translation. In *Translation, history and culture*, edited by Susan Bassnett and Andre Lefevere. pp. 87-96. London & New York: Pinter Publishers.
- Goffman, E. 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*, Boston, Mass.: Northeastern University Press. Reprinted 1986.
- Hall, J. R., Neitz, M. J., and Battani, M. 2003. *Sociology on culture*. London & New York: Routledge.
- Harvey, K. 1998. Translating camp talk. Gay identities and cultural transfer. *The Translator* 4(2): 295-320.
- . 2003a. *Intercultural movements. American gay in French translation*. Manchester: St Jerome Publishing.
- . 2003b. “Events” and “horizons”: Reading ideology in the “bindings” of translations. In *Apropos of ideology – Translation studies on ideology – Ideologies in translation studies*, edited by Maria Calzada Perez. pp. 43-69. Manchester: St Jerome Publishing.

- Huntington, S. 1993. The clash of civilizations. *Foreign Affairs* 72(3): 22-49.
- . 1996. *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Touchstone.
- . 1998. *Sidam Al Hadarat wa I'adat Son' Al-Nizam Al 'Alami* [*The clash of civilizations and the remaking of world order*]. Translated by Tal'at Al-Shayib. Cairo: Suttur.
- . 1999. *Sidam Al Hadarat wa I'adat Bina' Al-Nizam Al 'Alami* [*The clash of civilizations and the rebuilding of world order*]. Translated by Malik Obeid Abu Shuhaya and Mahmoud Mohammed Khalaf. Benghazi: Al-Dar Al-Jamahiyya lilnashr wa-ltawzee' wa-li'laan.
- Katan, D. 2004. *Translating cultures*. 2nd ed. Manchester: St Jerome Publishing. First published 1999.
- Keenaghan, E. 1998. Jack Spicer's pricks and cocksuckers. Translating gay desire into visibility. *The Translator* 4(2): 273-94.
- Lawrence, B., ed, and Howarth, J., trans. 2005. *Messages to the world: The statements of Osama Bin Laden*. London & New York: Verso.
- Simon, Sherry. 1996. *Gender in translation*. London & New York: Routledge.
- Somers, M. 1992. Narrativity, narrative identity, and social action: Rethinking English working-class formation. *Social Science History* 16(4): 591-630.
- . 1994. The narrative construction of identity: A relational and network approach. *Theory and Society* 23(5): 605-49.
- . 1997. Deconstructing and reconstructing class formation theory: Narrativity, relational analysis, and social theory. In *Reworking class*, edited by John R. Hall. pp. 73-105. Ithaca, N.Y. and London: Cornell University Press.
- Somers, M. R., and Gibson, G. D. 1994. Reclaiming the epistemological "Other": Narrative and the social constitution of identity. In *Social theory and the politics of identity*, edited by Craig Calhoun. pp. 37-99. Oxford, UK & Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Tannen, D., and C. Wallat. 1993. Interactive frames and knowledge schemas in interaction: Examples from a medical examination/interview. In *Framing in discourse*, edited by Deborah Tannen. pp. 57-76. New York: Oxford University Press.
- Toury, G. 1980. *In search of a theory of translation*. Tel Aviv: Porter Institute.
- . 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Venuti, L. 1993. Translation as cultural politics: Regimes of domestication in English. *Textual Practice* 7: 208-23.
- . 1995. *The translator's invisibility*. London & New York: Routledge.
- . 1998. Introduction. *Translation and minority*, Special issue of *The Translator* 4(2): 135-44.
- von Flotow, L. 1997. *Translation and gender. Translating in the "era of feminism"*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Watts, R. 2000. Translating culture: Reading the paratexts of Aime Cesaire's *Cahier d'un retour au pays natal*. *TTR* XIII(2):29-46.
- Whitebrook, M. 2001. *Identity, narrative and politics*. London & New York: Routledge.

4. Σχολιασμός

4.1 Η έννοια της σύγκρουσης στη μετάφραση, μια διελκυστίνδα μεταξύ κυριαρχίας και αντίστασης

Προτού περάσουμε στα αμιγώς μεταφραστικά και γλωσσικά ζητήματα που μας απασχόλησαν, θα ήταν σκόπιμο να ψηλαφήσουμε έστω αποσπασματικά τα ζητήματα που θίγει η Baker. Το συγκεκριμένο άρθρο της δεν έρχεται ως κεραυνός εν αιθρία. Αντιθέτως ανήκει στη συστηματική προσπάθεια της συγγραφέα να προσεγγίσει τη συμπεριφορά μεταφραστών και διερμηνέων σε συνάρτηση με την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα στην οποία ανήκουν και που μέσα από τη δράση τους είτε την αμφισβητούν είτε την αναπαράγουν. Μέσα από εκτενείς μελέτες της, όπως το *Translation and Conflict* και *Translation and Activism*, εμβαθύνει ακόμα περισσότερο στην άρνηση της αφάνειας του μεταφραστή (Venuti, 1995) και εστιάζει όχι μόνο στην ηθική αλλά και την πολιτική διάσταση που εμπεριέχεται στη μεταφραστική πράξη, σε έναν κόσμο που σπαράσσεται από ποικίλες συγκρούσεις.

Το κείμενο που εξετάζουμε ανήκει στον κλάδο της κοινωνιολογίας της μετάφρασης. Σύμφωνα με την Γιαννακοπούλου (2012: 16), μετά το 1990, όταν συντελείται η λεγόμενη «πολιτισμική στροφή» (για τον όρο βλ. Bassnett & Lefevere 1990), παρουσιάζεται μια μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το κείμενο στο περικείμενο και οι μεταφραστικές σπουδές γνωρίζουν ένα «Big Bang» καθώς ανοίγονται προς κάθε δυνατή κατεύθυνση: μετα-αποικιοκρατία, μετάφραση της Βίβλου, διερμηνεία, μετάφραση και φύλο, καθώς και σε μια σειρά από διεπιστημονικές συζεύξεις με άλλους τομείς του επιστητού όπως η λογοτεχνική θεωρία (Mikhail Bakhtin), η φιλοσοφία (φαινομενολογία, Σχολή Φρανκφούρτης, Μαρξισμός) και η κοινωνιολογία (Pierre Bourdieu). Σε αυτή την κατεύθυνση, σημειώνει, είναι που αρχίζει να εκδηλώνεται μεγάλο ενδιαφέρον για το υποκείμενο της μεταφραστικής διαδικασίας, τον ίδιο δηλαδή τον μεταφραστή, με κορυφαία τη συμβολή του Lawrence Venuti στη συζήτηση περί αφάνειας. Καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της κοινωνιολογίας της μετάφρασης διαδραματίζουν, κατά την Bielsa (2011: 201), οι μελέτες του Cronin για τον κομβικό ρόλο της μετάφρασης στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης (2003, 2006), καθώς επίσης τα έργα των Apter (2006) και Tymoczko (2007), στα οποία διατυπώνονται επιχειρήματα υπέρ της διεύρυνσης του

γνωστικού πεδίου, ώστε να ανταποκρίνεται στις παγκόσμιες εξελίξεις και στις διαρκείς ανισότητες σε θέματα εξουσίας.

Εκείνο που ίσως διαφοροποιεί την Baker, είναι η οπτική γωνία από την οποία μιλά. Ενσαρκώνει με πολλαπλούς τρόπους τη θέση ότι «η μετάφραση ήταν, ανέκαθεν, κατ' εξοχήν πολιτική πράξη» (Κελάνδριας 2007: 17). Αφενός, σε επίπεδο ανάλυσης, παίρνει εργαλεία του μετανεωτερικού (Παπαδημητρίου 2017), τα αποσυνδέει από τις μεταμοντέρνες αφηγήσεις και τα μετατρέπει σε εργαλεία σύγχρονης κοινωνικής κριτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κριτική της στις πολιτικές της ταυτότητας, με τον τρόπο που κατέληξαν να αφομοιώνονται στο πλαίσιο ενός νεοφιλελεύθερου δικαιωματοσμού, εξυπηρετώντας πλέον όχι τα υποκείμενα που υφίστανται έμφυλη καταπίεση, αλλά μια ρητορική νομοτελειακών διαχωρισμών η οποία αποκλείει κάθε προοπτική συλλογικής αντίστασης. Αφετέρου, καταξιωμένη μεταφρασιολόγος και καθηγήτρια, έχοντας διατελέσει διευθύντρια του Κέντρου Μετάφρασης και Διαπολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μάντσεστερ, καταφέρνει ταυτόχρονα να αποκαθλώσει την επιστήμη της από τον αποστειρωμένο χώρο του ακαδημαϊκού διαλόγου και να την τοποθετήσει στον κυκεώνα των πιο έντονων ρήξεων που χαρακτηρίζουν την εποχή της. Τεκμηριώνει την άποψη ότι η μετάφραση αποτελεί μέρος του θεσμού του πολέμου (2006) και αναλύοντας παραδείγματα ιστορικών αλλά και σύγχρονων συγκρούσεων ασχολείται με τη θέση μεταφραστών και διερμηνέων σε πολιτικά ευαίσθητα πλαίσια, όπως το Γκουαντανάμο, το Ιράκ, το Αφγανιστάν, το Κόσσοβο, η Παλαιστίνη. Επιπλέον, δεν περιορίζεται στο να φωτίσει και να αποδομήσει πτυχές του κυρίαρχου λόγου, π.χ. των δημοσιογραφικών καταγραφών, αλλά εστιάζει στην ανάδυση ακτιβιστικών κοινοτήτων μεταφραστών και διερμηνέων, που χαράσσουν τη δική τους πολιτική ατζέντα (Baker 2006b), όπως το δίκτυο Babels (Kattan στο Baker 2006b: 471). Έτσι, οι έννοιες της υποταγής (submission) και της αντίστασης (resistance) που εμφανίζονται στη σκέψη του Venuti σε σχέση με την προσέγγιση του πολιτισμικά Άλλου (1995: 308-9), αποκτούν νέα διάσταση, δραπετεύοντας από τα στενά όρια της γλωσσικής συμπεριφοράς, όπως αποτυπώνεται στις στρατηγικές της οικείωσης ή της ξενίκευσης, και τοποθετούνται σε ένα ευρύτερο, ωμά υλικό, πλαίσιο εξουσίας και αντίστασης.

Οι αφηγήσεις αναδεικνύονται εδώ ως το μέσο γι' αυτό το εγχείρημα. Ο Guanvic (2005: 149) παρατηρεί για τον Bourdieu πως «απορρίπτει την έννοια του συστήματος προκειμένου να δια φωτίσει τη σχέση μεταξύ των συμβολικών κατασκευών και του τρόπου πρόσληψής τους, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι είναι απλώς 'εμπειριστής'». Η

Baker, στη θέση του εμπειρισμού, προτείνει τις αφηγήσεις. Με οδηγούς τις Somers & Gibson (1994), διακρίνει τις αφηγήσεις σε οντολογικές, δημόσιες, εννοιολογικές και μετα-αφηγήσεις (Baker 2005: 5-7), και αιτιολογεί την επιλογή της υποστηρίζοντας την άποψη του Briggs (1996) ότι «αποτελούν καίριο μέσο δημιουργίας, διατήρησης, διαμεσολάβησης και αναπαράστασης της σύγκρουσης σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής οργάνωσης». Διευκρινίζει ότι η έννοια της αφήγησης, με τον τρόπο που τη χρησιμοποιεί, συμπίπτει σε κάποιον βαθμό με τις έννοιες του «λόγου» στον Φουκώ και του «μύθου» στον Barthes, ωστόσο είναι πολύ πιο συγκεκριμένη και προσιτή, συμφωνώντας με την Whitebrook στο συμπέρασμα ότι ένα από τα δυνατά σημεία της θεωρίας της αφήγησης είναι το γεγονός ότι «καθιστά από το δρων πολιτικό υποκείμενο». (Baker 2006a: 3)

Όπως θα δούμε, δεν είναι συμπτωματικό ούτε περιστασιακό το ενδιαφέρον της για αυτό το δρων πολιτικό υποκείμενο στο περιβάλλον της Μέσης Ανατολής, της παλαιστινιακής αντίστασης και εν γένει του αραβικού κόσμου (βλ. την προσωπική της ιστοσελίδα <https://www.monabaker.org>), η αναπαράσταση του οποίου εξακολουθεί να έχει την οσμή αποικιοκρατικών και δυτικοκεντρικών προκαταλήψεων, λειτουργώντας όχι μόνο ως όχημα διαστρέβλωσης του λόγου του Άλλου, αλλά και ως εργαλείο για τη συγκάλυψη ή την ιδεολογική νομιμοποίηση εγκλημάτων που διαπράττονται σε βάρος του. Θα αρκούσε να πούμε αξιωματικά ίσως ότι για τη Baker αυτός ο αυτονόητος εννοούμενος Άλλος στη δυτική ματιά, είτε αντιμετωπίζεται περιφρονητικά είτε εξίσου υποτιμητικά ως εξωτικό πλάσμα, για εκείνη δεν είναι Άλλος, αλλά κομμάτι από τις ρίζες, την κουλτούρα, τις αναφορές και τη συνειδητή πολιτική της ένταξη. Η Baker είναι η Άλλη.

4.2 Κειμενική ανάλυση

Περνώντας στο απαραίτητο στάδιο της κειμενικής ανάλυσης, που προηγήθηκε της μεταφραστικής διαδικασίας ώστε να προσανατολίσει τις μεταφραστικές επιλογές, χρησιμοποιήσαμε την λειτουργική κειμενική τυπολογία που εισήγαγε η Reiss (1971, 1976), έτσι όπως παρουσιάζεται κριτικά από την Nord (1991, 2014) και τον Munday (2004). Σύμφωνα με αυτήν την τυπολογία, τα κείμενα διακρίνονται σε πληροφοριακά, εκφραστικά, λειτουργικά και οπτικοακουστικά, και ανά περίπτωση συνδέονται με συγκεκριμένες διαστάσεις και λειτουργίες της γλώσσας, εστιάσεις του κειμένου και

μεταφραστικές μεθόδους (Munday 2004: 124-6), χωρίς ωστόσο να υπάρχουν απόλυτα στεγανά. Τα επιστημονικά άρθρα, όπως το κείμενο της Baker που εξετάζουμε στην προκειμένη περίπτωση, ανήκουν εξ ορισμού στα πληροφοριακά κείμενα (Nord 1991: 22), στα οποία η λειτουργία της γλώσσας είναι πληροφοριακή, αναπαριστώντας γεγονότα και δεδομένα, η διάσταση της γλώσσας λογική, το κείμενο-πηγή είναι εστιασμένο στο περιεχόμενο, ενώ το κείμενο-στόχος οφείλει να μεταδίδει το αναφορικό περιεχόμενο και η προτεινόμενη μεταφραστική μέθοδος είναι ο απλός πεζός λόγος, με την προσθήκη εξηγήσεων όταν απαιτούνται (Munday 2004: 125, σχεδιάγραμμα 5.1, οπτική αναπαράσταση των κειμενικών κατηγοριών κατά τον Chesterman). Πράγματι στο υπό συζήτηση άρθρο αναγνωρίζουμε τα περισσότερα από αυτά τα χαρακτηριστικά, αφού πρόκειται για κείμενο δημοσιευμένο σε επιστημονικό περιοδικό και ουσιαστικά αποτελεί μια συνοπτική αναδιατύπωση ορισμένων προβληματισμών και προτάσεων που εισηγείται η συγγραφέας στο προγενέστερο έργο της *Translation and Conflict*, εστιάζοντας εδώ σε συγκεκριμένα παραδείγματα που άπτονται της σύγκρουσης στη Μέση Ανατολή εν μέσω του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και του περιβάλλοντος που διαμορφώνει υλικά και επικοινωνιακά. Η βασική κειμενική λειτουργία είναι πληροφοριακή, αφού δομείται πάνω σε επιχειρήματα και παραδείγματα, με στόχο να συμβάλει στον εξειδικευμένο διάλογο για τις προσεγγίσεις της μεταφραστικής διαδικασίας, ειδικά σε ό,τι αφορά πολιτικά φορτισμένες όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας. Η δομή του έχει την τυπική «αρχιτεκτονική» ενός επιστημονικού άρθρου, ακολουθώντας τις μορφολογικές και υφολογικές συμβάσεις που διέπουν το συγκεκριμένο είδος κειμένων. Ωστόσο, σε σημεία δεν εκλείπει η κλητική λειτουργία της γλώσσας που χαρακτηρίζει τα λειτουργικά κείμενα, στα οποία σκοπός είναι η πρόκληση συμπεριφορικών αντιδράσεων (Munday 2004: 125). Αυτό συμβαίνει για δύο διακριτούς μεταξύ τους λόγους. Ο πρώτος συνδέεται με το γεγονός ότι το άρθρο, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, απευθύνεται σε μεταφρασιολόγους, κοινωνιολόγους της μετάφρασης και ευρύτερα σε μεταφραστές, διερμηνείς και σπουδαστές στους τομείς αυτούς, οπότε ως τέτοιο έχει επίσης προτρεπτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, η συγγραφέας καλεί τους αναγνώστες και τις αναγνώστριες να υπερβούν παγιωμένες αντιλήψεις και να υιοθετήσουν ένα πιο σύνθετο πρίσμα θέασης της μεταφραστικής πράξης. Η στάση της αυτή αποτυπώνεται είτε μέσω αιχμηρού ύφους (π.χ. «Οι πολιτικές της ταυτότητας, όπως και κάθε πλαίσιο που θεματοποιεί εν γένει τη διαφορετικότητα, είναι το τελευταίο πράγμα που χρειαζόμαστε ως μοντέλο σήμερα...») είτε μέσω ρητών

προτροπών (π.χ. «θα έλεγα ότι είναι πλέον καιρός να προχωρήσουμε πιο πέρα», «χρειάζεται να είμαστε σε θέση...»). Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με τον χαρακτήρα ορισμένων εκ των παραδειγμάτων που παραθέτει. Εκεί εντοπίζονται στοιχεία υβριδικότητας, εφόσον κάποια θα τα εντάσσαμε στον χώρο όχι απλώς του πολιτικού αλλά του προπαγανδιστικού λόγου (αποσπάσματα του MEMRI, ομιλίες του Bin Laden, φράσεις του Huntington) και αποτυπώνουν τον σκοπό της κλητικής λειτουργίας, «να θέλξει ή να πείσει τον αναγνώστη ή ‘δέκτη’ του κειμένου να δράσει με έναν συγκεκριμένο τρόπο» (Munday 2004: 125). Επιπλέον, στο εκτενές παράδειγμα του ντοκιμαντέρ *Jenin, Jenin*, όπως σπερματικά συμβαίνει και στις ομιλίες του Bin Laden, παρατηρούνται στοιχεία ενός εκφραστικού κειμένου, όπου η διάσταση της γλώσσας είναι αισθητική. Πρόκειται για ψήγματα λόγου με συναισθηματική φόρτιση, όπου η γλώσσα εκφράζει τη στάση του πομπού και ετούτο αποτυπώνεται στη χρήση μεταφορικού λόγου (π.χ. το δέντρο που τα φύλλα του συμβολίζουν τους μάρτυρες) και λογοπαίγνιων (π.χ. «να αναβλύσει το νερό της ζωής κι όχι το νερό της ντροπής»). Θα πρέπει να συμπληρώσουμε ότι στο κείμενο περιλαμβάνονται επιπλέον αποσπάσματα οπτικοακουστικού υλικού (στιγμιότυπα οθόνης) καθώς και φωτογραφίες, χωρίς ωστόσο η έκταση ή η μορφή τους να οδηγεί στις ιδιαίτερες δυσκολίες που θα συναντούσαμε σε ένα τυπικό πολυσημειωτικό κείμενο.

Προχωρώντας πέρα από τις επιδιωκόμενες κειμενικές λειτουργίες, και προκειμένου να καταλήξουμε στις προτιμώμενες μεταφραστικές στρατηγικές, εξετάσαμε διεξοδικότερα τις υπόλοιπες παραμέτρους που η Nord συγκαταλέγει στο «πακέτο μεταφραστικών οδηγιών», συγκρίνοντας τη φυσιογνωμία του κειμένου-πηγή και του κειμένου-στόχο, και πιο συγκεκριμένα τους παραλήπτες, το μέσο, τον χώρο και τον χρόνο πρόσληψης των κειμένων. (Nord 2014: 138-40). Θα πρέπει καταρχήν να σημειώσουμε ότι το άρθρο διέπεται από μια διαθεματική οπτική, συνδυάζοντας προγενέστερα θεωρητικά εργαλεία της γλωσσολογίας και της μεταφρασιολογίας –τα οποία εξετάζονται με κριτική διάθεση– με τη θεωρία της αφήγησης, την κοινωνιολογία, ιδιαίτερα τη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων, αλλά και την πολιτική θεωρία. Ως αποτέλεσμα, συμπεριλαμβάνονται έννοιες που διαπερνούν τα σύνορα της κάθε επιστήμης χωριστά, καθιστώντας το όχι μόνο ένα ειδικό κείμενο, αλλά κείμενο στο οποίο συναντιούνται διαφορετικές ειδικές γλώσσες σε μια απόπειρα συγκριτικής και εκλεκτικιστικής συνάρθρωσης τους, στην κατεύθυνση της διατύπωσης ενός νέου ριζοσπαστικού μοντέλου. Κατά συνέπεια, για την κατανόησή του απαιτείται επαρκής εξοικείωση με ένα ευρύ φάσμα έργων αναφοράς.

Οι δέκτες του κειμένου-πηγή, αρχικά το αναγνωστικό κοινό ενός εξειδικευμένου επιστημονικού περιοδικού, είναι επιστήμονες του κλάδου των Μεταφραστικών Σπουδών, με ειδικό τομέα ενδιαφέροντος την κοινωνιολογία της μετάφρασης, και σε πιο περιορισμένο βαθμό γενικότερα μεταφραστές-διερμηνείς και ειδικότερα όσοι εξ αυτών είτε εργάζονται στα συγκεκριμένα αντικείμενα που εξετάζει η Baker είτε ενδεχομένως συμμετέχουν εθελοντικά σε κινηματικά εγχειρήματα διερμηνείας και μετάφρασης, τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά στο πλαίσιο ακτιβιστικών δικτύων αλληλεγγύης. Φαίνεται επίσης, μολονότι δεν χαρακτηρίζεται από απλουστευτικό και ιδιαίτερα επεξηγηματικό τόνο, πως το κείμενο απευθύνεται σε φοιτητές και φοιτήτριες των Μεταφραστικών Σπουδών, που κατέχουν ήδη ένα σημαντικό τουλάχιστον μέρος των σχετικών γνώσεων. Οι δέκτες του κειμένου-στόχος θα πρέπει να ταυτίζονται με τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά. Εν ολίγοις, ανήκουν στο ίδιο εξειδικευμένο κοινό. Επομένως δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις οι οποίες θα μας ωθούσαν να καταφύγουμε συστηματικά σε επεξηγήσεις, περιφραστικές αποδόσεις και απλοποιήσεις. Η μόνη διαφορά μεταξύ των αποδεκτών του ΚΠ και του ΚΣ είναι πιθανότατα ο βαθμός εξοικείωσης με την ορολογία, δεδομένου ότι ελάχιστα από τα κείμενα αναφοράς είναι μεταφρασμένα στα ελληνικά, με αποτέλεσμα να υπάρχει διαφορετικός βαθμός καθιέρωσης των χρησιμοποιούμενων όρων στις δύο γλώσσες. Το ζήτημα όμως αυτό θα το συζητήσουμε ενδελεχώς στην ενότητα περί ορολογίας.

Όσον αφορά τον χρόνο πρόσληψης, το ΚΠ δημοσιεύτηκε το 2007, ενώ το κείμενο-στόχος μεταφράστηκε και θα διαβαστεί το 2022. Η διαφορά των δεκαπέντε ετών που μεσολαβούν δεν δημιουργεί χάσματα στην κατανόηση των φαινομένων που περιγράφονται, ωστόσο υπάρχουν λεπτές αποχρώσεις που διαφοροποιούν τις δύο περιόδους. Από μία άποψη, το ΚΠ και το ΚΣ ανήκουν αναμφίβολα στην ίδια εποχή, αλλά σε διαφορετικές φάσεις της. Το γεγονός αυτό δεν επηρεάζει θεμελιωδώς το θεωρητικό υπόβαθρο του κειμένου ή τα συμπεράσματά του, όμως έχει συνέπειες ως προς την απήχηση αρκετών παραδειγμάτων μέσω των οποίων αναδεικνύονται οι θέσεις της συγγραφέα. Το 2007 απείχε μόλις έξι χρόνια από την 11^η Σεπτεμβρίου και την κήρυξη του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας», όταν επικρατούσε η εκκωφαντική «αντιτρομοκρατική» ρητορική και η συνεπακόλουθη δαιμονοποίηση του αραβικού κόσμου, των μουσουλμανικών πληθυσμών στην Ανατολή αλλά και τη Δύση, και ευρύτερα των πολέμων της «αντιτρομοκρατικής σταυροφορίας», όπως συνήθιζαν να την αποκαλούν οι εμπνευστές της, ξυπνώντας απολύτως διαφανείς ιστορικούς συνειρμούς. Σήμερα, θα ήταν υπερβολικά αισιόδοξο να ισχυριστεί κανείς ότι έχουν

ανατραπεί οι ίδιες κυρίαρχες προκαταλήψεις, ωστόσο ο ορατός αντίκτυπός τους, τόσο μέσα από τη φρίκη διαρκών πολεμικών συρράξεων, τον μαζικό προσφυγικό ξεριζωμό και την έκρηξη ρατσιστικών εγκλημάτων μίσους στο εσωτερικό των δυτικών κοινωνιών, έχει πυροδοτήσει και σφοδρό αντίλογο. Κατά συνέπεια, τα παραδείγματα της Baker δεν είναι παρωχημένα, ίσως μάλιστα σήμερα να ηχούν πιο εύπεπτα σε ένα κοινό περισσότερο εξοικειωμένο με την κριτική θεώρηση εκείνων των στρατιωτικών εκστρατειών και των αδιεξόδων που γέννησαν. Αν τότε ήταν βγαλμένα από την άμεση επικαιρότητα, τώρα μπορούν να ιδωθούν υπό ένα αναστοχαστικό πρίσμα. Με θλίψη, πάντως, διαπιστώνουμε, ότι ειδικά στην περίπτωση του παραδείγματος της Παλαιστίνης, μοιάζει να μην έχει αλλάξει τίποτα απολύτως.

Ο τόπος πρόσληψης του ΚΠ και του ΚΣ προσφέρεται ως πεδίο μεγαλύτερων προβληματισμών. Καταρχήν, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το άρθρο δημοσιεύτηκε στη Βρετανία, στο περιοδικό *Social Semiotics* (Taylor & Francis – Routledge), ωστόσο, όπως ισχύει εν γένει για τα επιστημονικά περιοδικά, το κοινό του είναι μια διεθνής ακαδημαϊκή κοινότητα, η επικοινωνία της οποίας επιτελείται μέσω μιας μείζονος γλώσσας, που συνήθως, όπως και εδώ, είναι τα αγγλικά (Parianou & Kelandrias 2001). Ο τόπος πρόσληψης του ΚΣ είναι η Ελλάδα. Η μετάφρασή του στην ελληνική γλώσσα παρουσιάζει ορισμένες προκλήσεις, αφενός λόγω της ορολογίας του, όπως ήδη επισημάναμε, αλλά κυρίως εξαιτίας αναντιστοιχιών μεταξύ της κουλτούρας-πηγής και της κουλτούρας-στόχου σε ό,τι αφορά την πλειοψηφία των παραδειγμάτων. Η Baker βέβαια τονίζει εξ αρχής πως ενώ τα παραδείγματά της αφορούν τον γλωσσικό συνδυασμό αγγλικών και αραβικών και επικεντρώνονται στη σύγκρουση στη Μέση Ανατολή και τον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, τα θεωρητικά ζητήματα που τίγονται δεν είναι γλωσσικά ή θεματικά εξειδικευμένα. Και θα προσθέταμε ότι στο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης, με όλη την κριτική και τη σχετικοποίηση που μπορεί να δεχτεί ο όρος αυτός, οι συγκρούσεις που εξετάζει έχουν προεκτάσεις που δεν περιορίζονται σε έναν οριοθετημένο γεωγραφικό και πολιτισμικό χώρο. Από την άλλη πλευρά, όμως, τα παραδείγματα αυτά καταλαμβάνουν κεντρική θέση στο κείμενο, εδραιώνοντας τους ισχυρισμούς της συγγραφέα. Δεν θα μπορούσαμε λοιπόν να αγνοήσουμε ότι η πειστικότητά τους συνδέεται με την εντύπωση που προκαλούν – ή αλλιώς τις ανισότητες που αναδεικνύουν – στον συγκεκριμένο γλωσσικό συνδυασμό, που πραγματεύεται την αναπαράσταση του αραβικού κόσμου στα αγγλικά και αντίστροφα την απόδοση του αραβικού λόγου στα αγγλικά. Η μεταφορά τους στην ελληνική γλώσσα και κουλτούρα δεν προκαλεί την ίδια εντύπωση ούτε παράγει

ταυτόσημα αποτελέσματα. Για να αποφύγουμε τον κίνδυνο να πλατειάσουμε, θα περιγράψουμε σχηματικά, σε πολύ αδρές γραμμές, τα βασικά στοιχεία που αλλού διαφοροποιούν και αλλού όχι το πολιτισμικό πλαίσιο, με τις αιτίες να μην εντοπίζονται τόσο στην γεωγραφική, αλλά στην ιστορική και πολιτική απόσταση ή εγγύτητα. Πρώτον, η ελληνική ιστορία δεν βαρύνεται με τον ίδιο τρόπο με το παρελθόν της αποικιοκρατίας, πράγμα που σημαίνει ότι απουσιάζουν τόσο οι θετικοί όσο και οι αρνητικοί αυτοματισμοί που εμφανίζονται στη ΓΠ. Δεύτερον, δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε ότι για ποικίλους ιστορικούς, γεωπολιτικούς, οικονομικούς και άλλους λόγους το ελληνικό κράτος ανήκει στον δυτικό κόσμο, δηλαδή στους πολιτικοστρατιωτικούς και οικονομικούς μηχανισμούς του (όπως κι αν βλέπει κανείς τη θέση που κατέχει στην ιεραρχία τους), πράγμα που συνεπάγεται ότι ο κυρίαρχος – ή αλλιώς επίσημος ή καθεστωτικός – λόγος μοιράζεται ή αναπαράγει τα στερεότυπα, τις προκαταλήψεις και τη ρητορική του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου (π.χ. στον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας»). Τρίτον, ισχύει ό,τι επισημαίνει η Baker περί κυριαρχίας και αντίστασης. Δηλαδή, η κουλτούρα-στόχος, εν προκειμένω η ελληνική, δεν διαμορφώνεται μόνο από τον μονόλογο της εξουσίας, αλλά από τη διαπάλη της με τις αντιστάσεις που συναντά. Έτσι, λόγου χάρη, μια σειρά ιστορικών γεγονότων, όπως το εμφυλιακό παρελθόν ή η στρατιωτική δικτατορία, με την ανάμειξη αμερικανικών και βρετανικών δυνάμεων, αλλά ακόμα και οι πιο πρόσφατες μαζικές αντιπολεμικές κινητοποιήσεις την περίοδο του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν, συνιστούν ένα πεδίο ανάπτυξης και εκδήλωσης αφηγήσεων σε μεγάλο βαθμό ανταγωνιστικών απέναντι στις αφηγήσεις της Δύσης και δη της αγγλόφωνης. Αμέσως παρακάτω θα δούμε πώς οι συγκεκριμένες διαφορές επηρεάζουν τις μεταφραστικές στρατηγικές που ακολουθήσαμε.

4.3 Μακρο-στρατηγικές

Το σύνολο των ζητημάτων που θίξαμε στο στάδιο της κειμενικής ανάλυσης οδηγούν στην ανάγκη λήψης αποφάσεων σε επίπεδο της συνολικής στρατηγικής προσέγγισης του κειμένου, αντιλαμβανόμενοι την μετάφραση ως μια στοχοπροσανατολισμένη δράση, όπου οι λειτουργίες του κειμένου-πηγή δεν είναι απαραίτητο να ταυτίζονται με τις λειτουργίες του κειμένου-στόχος, αλλά να έχουν συνάφεια με τη χρήση του από το κοινό στο οποίο απευθύνονται (Κελάνδριας 2017: 5). Ο Chesterman (1997: 90)

ονομάζει τις στρατηγικές που αφορούν το γενικό πρόβλημα του τρόπου μετάφρασης του κειμένου, ή του είδους του κειμένου, «συνολικές» («global strategies»), σε αντιπαράβολή με τις εντοπισμένες στρατηγικές («local strategies») που αφορούν την αντιμετώπιση συγκεκριμένων μεταφραστικών προβλημάτων, και φέρνει ως παράδειγμα τις αρχικές αποφάσεις του μεταφραστή σε σχέση με τη γενική φύση της σχέσης μεταξύ του κειμένου-πηγή και του κειμένου-στόχος, το κατά πόσο «ελεύθερη» θα είναι η μετάφραση και σε ποια είδη διακειμενικής ομοιότητας θα δοθεί προτεραιότητα. Ιδιαίτερα βοηθητική στάθηκε σε αυτό το στάδιο η διάκριση της Nord (1991) μεταξύ τεκμηριωτικών και εργαλειακών μεταφράσεων, και της περαιτέρω κατηγοριοποίησης των εργαλειακών σε ομοιολειτουργικές και ετερολειτουργικές. Με βάση την επικοινωνιακή λειτουργία του κειμένου-πηγή, τους δέκτες, τον τόπο και τον χρόνο πρόσληψης του ΚΠ και του ΚΣ, που εξετάσαμε ήδη, βλέπουμε ότι ήταν απαραίτητο να καταφύγουμε σε ένα κράμα των προαναφερόμενων στρατηγικών. Η μετάφρασή μας είναι κατά κύριο λόγο εργαλειακή, σε ό,τι αφορά το θεωρητικό περιεχόμενο του άρθρου καθώς και τον επιστημονικό και εκπαιδευτικό σκοπό του, στο βαθμό που αποτελεί «από μόνη της ένα επικοινωνιακό μέσο, το οποίο μεταφέρει ένα μήνυμα απευθείας από τον συγγραφέα του ΚΠ στον δέκτη του ΚΣ» (1991: 80) και «δεν απευθύνεται αποκλειστικά στο κοινό της κουλτούρας-πηγή» (1991: 81). Εντούτοις, γίνεται, εν μέρει τουλάχιστον, τεκμηριωτική στα σημεία που παρατίθενται παραδείγματα στον γλωσσικό συνδυασμό αγγλικών-αραβικών, τόσο στη γλωσσική τους όσο και στην πολιτισμική τους διάσταση. Στα σημεία αυτά οι δέκτες του ΚΣ «έχουν συνείδηση ότι ‘παρατηρούν’ μια επικοινωνιακή κατάσταση της οποίας δεν αποτελούν μέρος» (1991: 81). Τέτοια σημεία είναι τα χωρία στα οποία υπάρχει επίστροφη μετάφραση,* την οποία επιλέξαμε να διατηρήσουμε, παραθέτοντας το αραβικό και το αγγλικό κείμενο, και προσθέτοντας την επίστροφη μετάφραση από τα αγγλικά στα ελληνικά, χωρίς όμως απαραίτητα να προκύπτει το ίδιο επικοινωνιακό αποτέλεσμα. Η Nord αναφέρεται σε αυτό το είδος «κυριολεκτικής μετάφρασης», η οποία χρησιμοποιείται συχνά «στο πλαίσιο των διαπολιτισμικών σπουδών, όταν γίνεται αναφορά σε μια γλώσσα μη οικεία στους αναγνώστες» (Nord 2014: 114-15). Άλλες περιπτώσεις αφορούν πιο έμμεσα την επίδραση που ασκούν συγκεκριμένα παραδείγματα στο βρετανικό ή ακόμα πιο στοχευμένα στο αμερικανικό κοινό, όπως

* Η συγκεκριμένη απόδοση του όρου back translation προέρχεται από την ελληνική έκδοση του βιβλίου της M. Baker *Με άλλα λόγια* [Διάλογος, 2022, σ.35], στο οποίο οι μεταφράστριες Τ. Δημητρούλια και Ε. Ρέντα ευχαριστούν τον Κ. Βαλεοντή και την Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας για την πρόταση τους αυτή.

τονίζει η Baker, και έχουν να κάνουν με γεγονότα που σημαδεύουν την ιστορική του διαδρομή (π.χ. η αναφορά στο Βιετνάμ, ο Bin Laden που κατακεραυνώνει τις ΗΠΑ, ή κατ' επέκταση ακόμα και η σκιαγράφηση των Παλαιστινίων ως φανατικών φονταμενταλιστών – εικόνα η οποία δεν είναι καθόλου παγιωμένη στην κουλτούρα-στόχο). Εδώ ο αναγνώστης του ΚΣ γίνεται μύστης μιας επικοινωνιακής διάδρασης που απευθύνεται στους δέκτες του ΚΠ. Τεκμηριωτική είναι επίσης η προσέγγισή μας στη μετάφραση χωρίων από ένα πλήθος διαφορετικών πηγών, όπως είθισται στα επιστημονικά κείμενα (Nord 2014: 115). Να σημειώσουμε ότι τα παραθέματα είναι σε δική μας μετάφραση, με εξαίρεση το απόσπασμα από το βιβλίο του Samuel Huntington *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, για το οποίο χρησιμοποιήσαμε την μετάφραση της Σήλιας Ριζοθανάση (εκδόσεις Πατάκη).

Η επιλογή μεταξύ ομοιολειτουργικής και ετερολειτουργικής μετάφρασης έγινε με γνώμονα την πρωτεύουσα πληροφοριακή λειτουργία του κειμένου-πηγή, που υπαγορεύει την επιδίωξη να διατηρηθεί πρωτίστως η σημασιολογική ισοδυναμία (Munday 2004: 127), ενώ όσον αφορά τις δευτερεύουσες εκφραστικές και κλητικές λειτουργίες επιχειρήθηκε να διατηρηθούν στο μέτρο του δυνατού, με τις κατάλληλες προσαρμογές που επιτρέπει η ετερολειτουργική στρατηγική, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές στο πολιτισμικό πλαίσιο του κειμένου-πηγή και του κειμένου-στόχος.

4.4 Διαχείριση της ορολογίας

Η ορολογία ήταν μία από τα βασικότερες προκλήσεις κατά τη διάρκεια της ανάλυσης του ΚΠ και της μεταφραστικής διαδικασίας, συνεπώς χρήζει ειδικής μνείας. Οι αιτίες πηγάζουν κυρίως από τον διαθεματικό χαρακτήρα του κειμένου και από την απουσία καθιέρωσης της ορολογίας στα ελληνικά, με αποτέλεσμα την εμφάνιση πολυσημίας και αμφισημίας. Κατά τους Παριανού και Κελάνδρια (2001: 266) «η δημιουργία της ορολογίας ορίζεται ως ‘η γλωσσική περιγραφή μιας ιδέας’ [Picht και Draskau, στο: Gledhill 2000: 22], δηλ. η ορολογία ασχολείται πλέον με όρους και ιδέες στον εκάστοτε επιστημονικό κλάδο». Στο συγκεκριμένο κείμενο όμως, καθώς οι αναφορές προέρχονται από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, οι ιδέες που συναντάμε κωδικοποιημένες σε λέξεις και φράσεις αντιστοιχούν σε διαφορετικές σχολές σκέψης, επομένως η τυποποίηση και οι συνδηλώσεις τους διαφέρουν, ενώ δεν αποδίδονται πάντοτε με τον ίδιο τρόπο (π.χ. στην ψυχολογία, την κοινωνιολογία και τη

γλωσσολογία). Ακόμη όμως και όταν πρόκειται για όρους του ίδιου πεδίου (π.χ. στη γλωσσολογία), συναντάμε συχνά «το φαινόμενο της συνωνυμίας και συγκεκριμένα της «διπλής» ή «πολλαπλής ορολογίας» [Weinrich 1989:129]», που «υποδηλώνει τη σχέση δύο ή περισσότερων λεξημάτων με το ίδιο ή παρόμοιο σημασιολογικό περιβάλλον. Οι πολλαπλές αυτές λεξικές μορφές έχουν μεν τον ίδιο σημασιολογικό πυρήνα, ωστόσο μπορούν να διαφέρουν σε επίπεδο ύφους ή υποδήλωσης εν γένει» (Παριανού & Κελάνδριας 2001: 264). Τέτοιου είδους περιπτώσεις διπλής ή πολλαπλής ορολογίας που συναντήσαμε οφείλονται στο γεγονός ότι οι όροι έχουν εισαχθεί στην ελληνική γλώσσα πολύ πιο πρόσφατα, η βιβλιογραφία είναι περιορισμένη και δεν έχει υπάρξει συμφωνία στην επιστημονική κοινότητα σχετικά με την καταλληλότερη απόδοσή τους.

Για να ξεπεραστεί ο σκόπελος της απόδοσης της ορολογίας, χρειάστηκε η σχολαστική μελέτη ενός πλήθους πηγών (από τη λογοτεχνική θεωρία και τη θεωρία της αφήγησης ως το Μεσανατολικό ζήτημα) και παράλληλων κειμένων. Σε ένα δεύτερο βήμα, ακολούθησε η καταγραφή των πολλαπλών όρων που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας και, τέλος, συντάχθηκε ένα εκτενές γλωσσάριο, στο οποίο καταγράφονται οι έγκυροι όροι που συναντήσαμε και οι πηγές που τεκμηριώνουν τις επιλογές μας. Οι επιλογές αυτές έγιναν με γνώμονα «ποιος είναι ο καταλληλότερος ειδικός όρος με βάση το κειμενικό περιβάλλον και την επικοινωνιακή λειτουργία του κειμένου» και «κατά πόσο ο όρος είναι ακριβής και αποδίδει σωστά στην ειδική επικοινωνία του επιστημονικού κλάδου στον οποίο χρησιμοποιείται» (Παριανού & Κελάνδριας 2001: 267). Βασικό κριτήριο ήταν επίσης το γεγονός ότι το ΚΣ, όπως και το ΚΠ, απευθύνεται σε εξειδικευμένο κοινό, εξοικειωμένο με την ορολογία στην αγγλική γλώσσα. Επομένως, σε αρκετά σημεία, επιλέξαμε να παραθέσουμε, πλάι στην ελληνική απόδοση, και τους γνώριμους όρους στα αγγλικά. Για τον ίδιο ακριβώς λόγο, τον υψηλό βαθμό εξειδίκευσης των δεκτών του ΚΣ, δόθηκε, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, προτεραιότητα στο κριτήριο της συντομίας έναντι της επεξηγηματικής και περιφραστικής απόδοσης. Ωστόσο, όταν κάτι τέτοιο δημιουργούσε προσκόμματα στην κατανόηση των εννοιών του κειμένου, και ιδιαίτερα στην περίπτωση νεολογισμών που θα έπρεπε να επινοήσουμε, επικράτησε το κριτήριο της σαφήνειας. Λεπτομερέστερη αναφορά σε συγκεκριμένα ζητήματα της ορολογίας ακολουθεί στην επόμενη ενότητα, των μεταφραστικών προβλημάτων και των στρατηγικών για την αντιμετώπισή τους.

4.5 Μεταφραστικά προβλήματα και μικρο-στρατηγικές επίλυσής τους

Η ταξινόμηση των μεταφραστικών προβλημάτων έγινε με βάση το μοντέλο της C. Nord (2014: 145-52), σύμφωνα με το οποίο τα προβλήματα διακρίνονται σε πραγματολογικά, πολιτισμικά ή προβλήματα διαπολιτισμικότητας, γλωσσικά ή διαγλωσσικά, και ιδιάζοντα ή κειμενοϊδιομορφικά. Οι στρατηγικές επίλυσής τους αντλούνται από το μοντέλο που προτείνει ο Chesterman (1997: 93-112), κινούμενος με άξονα την έννοια της αλλαγής, χωρίζοντάς τες σε τρεις βασικές κατηγορίες, τις κυρίως συντακτικές/γραμματικές, τις κυρίως σημασιολογικές και τις κυρίως πραγματολογικές, και εντάσσοντας σε αυτές ένα πλήθος υποκατηγοριών. Συμπληρωματικά χρησιμοποιούνται αφενός οι μέθοδοι που προτείνει η Nord ως προς τα προβλήματα που καταγράφει και αφετέρου τα κριτήρια για τη δημιουργία των νεολογισμών που επισημαίνονται στο Parianou & Kelandrias (2001).

Χωρίς κάποια πρόθεση ιεράρχησης των προβλημάτων, θα ξεκινήσουμε από εκείνα που συνδέονται με την ορολογία, τα οποία κατά την Nord κατατάσσονται στα γλωσσικά/διαγλωσσικά προβλήματα, σημειώνοντας ωστόσο ότι πολλά εξ αυτών αποτελούν νεολογισμούς, που η Nord συγκαταλέγει στα ιδιάζοντα προβλήματα του κειμένου. Αρχικά, συναντάμε περιπτώσεις που «στη γλώσσα στόχο υπάρχουν περισσότεροι του ενός όροι για έναν και μόνο όρο της γλώσσας-πηγής» (Nord 2014: 150) (foreignization/domestication, emplotment, pattern). Οι όροι foreignization/domestication που εισήγαγε ο Venuti αποτελούν νεολογισμούς (πιο συγκεκριμένα, «νέα λεξήματα που περιγράφουν νέες έννοιες» κατά τους Parianou & Kelandrias 2001) και συναντάμε πολλαπλές αποδόσεις τους στα ελληνικά. Επιλέξαμε τους όρους ξενίκευση/οικείωση που χρησιμοποιούνται από τον Κελάνδρια (2017) στην ελληνική μετάφραση του έργου *Μετάφραση και παγκοσμιοποίηση* του M. Cronin, έναντι των όρων ξενοποίηση/οικειοποίηση και άλλων εναλλακτικών αποδόσεων που σταχυολογεί ο Γραμμενίδης (2007: 150), όπως ιδιοποίηση/ξενισμός, οικειοποίηση/ξενιστική μετάφραση, επιχώρια/ξενική μετάφραση, εξοικείωση/εκξενισμός» κ.ά. Σε όλες τις περιπτώσεις παρατηρούμε πως πρόκειται για κατά λέξη μετάφραση (loan translation) του όρου, με διαφορετικές μορφολογικές προσαρμογές της κατάληξης -ize. Επιλέξαμε έναν συνδυασμό δανείου και έκτυπου, που ο Chesterman κατατάσσει στις συντακτικές/γραμματικές στρατηγικές, διατηρώντας την αγγλική ορολογία (citation word), για λόγους σαφήνειας απέναντι στο

κοινό που ενδεχομένως γνωρίζει τις έννοιες όπως περιγράφονται στην αγγλική γλώσσα. Το ίδιο συνέβη και με τη σύμφραση «causal emplotment» («αιτιακή εμπλόκιση», όπου προκρίναμε τον μονολεκτικό όρο «εμπλόκιση» ως απόδοση του emplotment, δίνοντας προτεραιότητα στο κριτήριο της συντομίας, δεδομένης της συχνότητας χρήσης του όρου μέσα στο κείμενο και της ανάγκης συνοχής του, μολονότι η περιφραστική απόδοση ως «δημιουργία αφηγηματικής πλοκής» θα διευκόλυνε περισσότερο την κατανόηση. Στην περίπτωση του όρου «pattern» εμφανίζεται πολυσημία/συνωνυμία καθώς στα ελληνικά αποδίδεται ως «σχήμα», «μοτίβο», «τύπος», ανάλογα με τα συμφραζόμενα. Επιλέξαμε τον όρο «τύπος» που απαντάται στη θεωρία των νορμών (Munday, Toury) στα σημεία όπου χρησιμοποιείται με αυτή την έννοια, αλλά διατηρήσαμε τους όρους «σχήμα» και «μοτίβο» όταν η ερμηνεία διαφοροποιείται. Αντιθέτως, για τον όρο «majoritizing», που επίσης αποτελεί νεολογισμό, δεν υφίσταται ισοδύναμος όρος στη γλώσσα-στόχο καθώς δεν έχει εισαχθεί στο ελληνικό ειδικό λεξικό. Στο κείμενο εμφανίζεται σε αντιδιαστολή με τον όρο «minoritizing», ο οποίος έχει αποδοθεί ως «εκμειονοτισμός (της γλώσσας)» (Κεράνδριας 2007: 31). Παρότι ο μονολεκτικός όρος «διασφαλίζει τη συνέχιση του ρυθμού», δεν στάθηκε δυνατό να δημιουργήσουμε έναν ανάλογο νεολογισμό για τη λέξη «majoritizing» και έτσι επιλέξαμε για αμφότερες την περιφραστική μετάφραση, καταλήγοντας στην «προσαρμογή στη μείζονα / ελάσσονα γλώσσα», αντίστοιχα. Στην επιλογή αυτή συνηγορεί και η μοναδική χρήση των δύο όρων μέσα στο κείμενο. Παράλληλα, προσθέτουμε και εδώ τον αγγλικό όρο.

Τα πραγματολογικά προβλήματα που συναντήσαμε και θα αναφέρουμε ενδεικτικά σχετίζονται με τα δεικτικά συστήματα και ορισμένους τοπικούς και χρονικούς προσδιορισμούς, καθώς και με περιπτώσεις μεταφορικού λόγου, που θα εξετάσουμε όμως στα ιδιάζοντα/κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα, μαζί με τις λογοτεχνικές εκφράσεις και τα σχήματα λόγου. Αρχικά έχουμε την περίπτωση αντωνυμιών που υποδηλώνουν γένος («a translator negotiates his or her way...»), πράγμα που συχνά συνιστά πρόβλημα κατά την μετάφραση προς τα ελληνικά, αφού δεν είναι διαδεδομένη η έμφυλη συμπεριληπτικότητα στη γλώσσα. Εδώ επιλέξαμε την στρατηγική της μετάταξης, χρησιμοποιώντας το ουσιαστικό στο αρσενικό και το θηλυκό γένος («ο μεταφραστής ή η μεταφράστρια διαπραγματεύεται τον τρόπο...»), θέλοντας να διατηρήσουμε ακέραιη την επιλογή της συγγραφέα να αποφύγει μια έμφυλη διάκριση. Αλλού όμως, όταν η Baker σχολιάζει την αντωνυμία «him», σε ένα παράθεμα το Goffman («“an individual’s framing of activity establishes

meaningfulness for him'' (1974, 345; emphasis added)», κρίναμε σκόπιμη την στρατηγική της απαλοιφής, εφόσον στα ελληνικά δεν δημιουργείται η ίδια διάκριση με τη λέξη «άτομο» («ο τρόπος που το άτομο θα πλαισιώσει μια δραστηριότητα καθορίζει κάτι που έχει νόημα για το ίδιο»).

Στους χρονικούς προσδιορισμούς που δυνητικά συνιστούν πρόβλημα, θα συγκαταλέγαμε την φράση της Baker «at this precise moment in history», εφόσον το κείμενο έχει γραφτεί το 2007, σε συνθήκες που περιγράψαμε αναλυτικότερα σε προηγούμενη ενότητα της εργασίας. Μολονότι δεν διανύουμε ακριβώς την ίδια περίοδο, θεωρήσαμε σκόπιμο να μην γίνει προσθήκη επεξήγησης και αποδώσαμε τη φράση ως έχει («σε αυτήν ακριβώς την ιστορική στιγμή»), κρίνοντας ότι το διακύβευμα στο οποίο αναφέρεται ανήκει στην ίδια εποχή και διατηρεί την επικαιρότητά του.

Οι τοπικοί προσδιορισμοί εντός του κειμένου δεν δημιουργούν σύγχυση, ενώ τα τοπωνύμια που συναντούμε είναι στην πλειονότητά τους γνωστά στο ελληνικό κοινό (Σουέζ, Παλαιστίνη, Βιετνάμ, Δυτική Όχθη, Τζενίν) και χρησιμοποιείται η ελληνική ονομασία της (μεταγραφή ή προσαρμογή). Το μόνο σημείο που το τοπωνύμιο διατηρείται στην αγγλική γραφή του, είναι η κωμόπολη Alyamoun στη Δυτική Όχθη. Σε μία περίπτωση καταφεύγουμε στην στρατηγική της αλλαγής του βαθμού σαφήνειας (explicitness change, κατά τον Chesterman), όταν συναντάμε για πρώτη φορά τη φράση «Jenin camp» και προσθέτουμε μία επιπλέον πληροφορία, αποδίδοντάς την ως «προσφυγικό καταυλισμό της Τζενίν». Την ίδια στρατηγική χρησιμοποιήσαμε και για την μετάφραση του τίτλου του άρθρου, που σύμφωνα με τη Nord (1995) αποτελεί ειδική κατηγορία όσον αφορά τα μεταφραστικά προβλήματα, επιλέγοντας την προσθήκη επιπλέον πληροφοριών. Έτσι το «Reframing Conflict in Translation» αποδόθηκε ως «Αναπλαισίωση της έννοιας της σύγκρουσης στη μετάφραση».

Ενδεικτικά επίσης θα αναφέρουμε δύο περιπτώσεις μεταφορικού λόγου, εκ των οποίων η πρώτη έχει λογοτεχνική διάσταση. Είναι η παρομοίωση του καταυλισμού της Τζενίν με ένα δέντρο («a 'tall, tall towering tree', which 'consists of leaves', with every leaf 'inscribed with the name of a *shaheed*, a *muqawim* [resistance fighter]»). Διατηρήσαμε τη μεταφορά (ένα «ψηλό, πανύψηλο δέντρο», που «αποτελείται από φύλλα» και σε κάθε φύλλο «είναι γραμμένο το όνομα ενός *shaheed*, ενός *muqawim* [μαχητή της ανίστασης]»), μέσω της στρατηγικής που ο Chesterman συγκαταλέγει στις σημασιολογικές – και συγκεκριμένα στις αλλαγές του σχήματος λόγου (trope change) και στην περίπτωση (α), όπου η μεταφορά διατηρείται στη γλώσσα-στόχο (ST trope X ⇒ TT trope X). Αντίθετα, η μεταφορική χροιά απαλείφεται στην περίπτωση του όρου

«streamlining effect», που αποδίδεται ως «εξορθολογιστικές συνέπειες», χάνοντας την παραστατική διάσταση που έχει στην αγγλική γλώσσα. Πρόκειται για την περίπτωση (γ) της ίδιας στρατηγικής κατά τον Chesterman (ST trope X $\Rightarrow$ TT trope 0).

Ιδιάζοντα ή κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στα αποσπάσματα που παραθέτει η συγγραφέας, όπου συναντάμε λογοπαίγνια και παρηχήσεις. Χαρακτηριστικά θα αναφερθούμε σε μια από τις ομιλίες του Bin Laden, η μετάφραση της οποίας στα αγγλικά προσφέρεται ως αντικείμενο σχολιασμού για τη συγγραφέα. Εκεί συναντάμε τη φράση «the planner of the surrender process», ως χαρακτηρισμό που στρέφεται κατά του Αριέλ Σαρόν. Ακολουθεί υποσημείωση του μεταφραστή, που διευκρινίζει πως πρόκειται για λογοπαίγνιο στα αραβικά, εξηγώντας: «‘peace process’ is ‘amaliyat al-salam’, but here he talks about ‘amaliyat al-istislam,’ the surrender process. The word for surrender is a cognate of the word for peace». Ενώ στην αγγλική γλώσσα χάνεται το λογοπαίγνιο, επιχειρήσαμε να το μεταφέρουμε εν μέρει στα ελληνικά, επιλέγοντας έναν παραπλήσιο όρο. Έτσι, αντί του σχήματος «διαδικασία παράδοσης/ειρηνευτική διαδικασία», προτιμήσαμε το σχήμα «ενδοτική / ειρηνευτική διαδικασία».

Ιδιαίτερη αναφορά θα άξιζε να γίνει στο κατά πόσο αποτελούν πολιτισμικά ή κειμενοϊδιομορφικά προβλήματα όροι και γεγονότα πολιτικά φορτισμένα, όπως η [σφαγή της] Σάμπρα και Σατίλα ή ακόμα και η λέξη «μάρτυρας» (martyr - *shaheed*), που θεωρούμε ότι η πρόσληψή τους στα ελληνικά δεν συμπίπτει απαραίτητα με τους συνειρμούς που γεννούν στην αγγλική γλώσσα. Για μια τέτοια προσέγγιση θα ήταν απαραίτητη η εκτενής εξέταση λογοτεχνικών και πολιτικών κειμένων στις δύο γλώσσες. Κάτι τέτοιο επιχειρήσαμε να κάνουμε κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας μελετώντας γραπτά του Ghassan Kanafani («The Land of Sad Oranges», «Άνθρωποι στον Ήλιο»), του Jean Genet («Αιχμάλωτος του Έρωτα»), του Wajdi Mouawad («Anima») καθώς και τον τρόπο που αποτυπώνεται στην ειδησεογραφία της κουλτούρας-πηγή και της κουλτούρας-στόχος η σύγκρουση στη Μέση Ανατολή. Ένα τέτοιο εγχείρημα κρίθηκε τελικά υπερβολικά φιλόδοξο για την περιορισμένη έκταση της παρούσας εργασίας. Θεωρούμε, ωστόσο, ότι οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα που κατατέθηκαν, αν και σε σπέρματική μορφή, δημιουργούν με τη σειρά τους νέα γόνιμα ερωτήματα και ωθούν σε περαιτέρω εμβάθυνση.

5. Βιβλιογραφία

- Baker, M. (2005). Narratives in and of translation. *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 1(1): 4-13.
- (2006a). *Translation and conflict: A narrative account*. London & New York: Routledge.
- (2006b). Translation and activism: Emerging patterns of narrative community. *The Massachusetts Review* XLVII(3): 462-84.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, History and Culture*. London: Printer Publishers.
- Bielsa, E. (2011). Some remarks on the sociology of translation: A reflection on the global production and circulation of sociological works. *European Journal of Social Theory*, 14(2), 199–215.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of translation: the spread of ideas in translation theory*. Amsterdam: Benjamins.
- Goldman, E. (1917). *Speech Against Conscription and War*. [Delivered at Forward Hall, New York City, June 14, 1917]. <https://www.lib.berkeley.edu/goldman/pdfs/Speeches-SpeechAgainstConscriptionandWar.pdf>.
- Gouanvic, J. (2005). A Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances. *The Translator*, 11(2), 147-166, DOI: 10.1080/13556509.2005.10799196
- Nord, C. (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text-analysis*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- (1995). Text-Functions in Translation: Titles and Headings as a Case in Point. *Target. International Journal of Translation Studies*, 7(2), 261-284.
- Parianou, A. & Kelandrias, P. (2001). «Neologisms in LSP of Greek/Latin origin and their translation from English/German into Greek». LSP 2001. 13th European Symposium on Languages for Special Purposes «PORTA SCIENTIAE», University of Vaasa, Finland, 20-24 August 2001.
- Somers, M., & Gibson, G. (1994). Reclaiming the epistemological “other”: Narrative and the social construction of identity. In C. Calhoun (Ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell, 35-99.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.
-
- Baker, M. (2022). *Με άλλα λόγια: Ένα εγχειρίδιο για τη διδασκαλία της μετάφρασης*. [Μτφρ. Τ. Δημητρούλια, Ρέντα, Ε.] Αθήνα: Διάυλος
- Cronin, M. (2007). *Μετάφραση και Παγκοσμιοποίηση*. [Πρόλογος, σχολιασμός, μετάφραση: Π. Κελάνδριας], Αθήνα: Διάυλος.

- Γιαννακοπούλου, Β. (2012). «Πρώτες σκέψεις για μια κοινωνιολογία της μετάφρασης στην Ελλάδα». Στο Τ. Δημητρούλια (επιμ.), *Syn-thèses* 5. 15-27.
<https://doi.org/10.26262/st.v0i5.5093>
- Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Τ., Κουρδής, Ε. Λουπάκη, Ε. & Φλώρος, Γ. (2015), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης*, Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Κελάνδριος, Π. (2017). «Για μια λειτουργική προσέγγιση της διδακτικής της μετάφρασης». *Πρακτικά της 6ης Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων. Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.* 25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη.
- Munday, J. (2004). *Μεταφραστικές Σπουδές. Θεωρίες και Εφαρμογές*. [Μτφρ. Α. Φιλιππάτος]. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Nord, C. (2014). *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα*. [Μτφρ. Σ. Γραμμενίδης, Δ. Λάμπρου]. Αθήνα: Δίαυλος.
- Παπαδημητρίου, Ν. (2017). *Ένα μετανεωτερικό requiem: Θέματα ευρωπαϊκής φιλοσοφίας, τέχνης και πολιτικής στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Gutenberg.
- Παριανού, Α. & Κελάνδριος, Π. (2001). «Η συνωνυμία στην ειδική γλώσσα και η μετάφρασή της». *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. Ανακοινώσεις 3ου Συνεδρίου*. Αθήνα: ΤΕΕ, 262-272.

6. Γλωσσάριο

Αγγλικός όρος	Ελληνική μετάφραση	Πηγή
acceptability	αποδεκτότητα	J. Munday. <i>Μεταφραστικές σπουδές</i> [μτφρ. Α. Φιλιππάτος, εκδ. Μεταίχμιο] σ. 187
acculturation	επιπολιτισμός / αφομοίωση άλλης κουλτούρας	M. Cronin. <i>Μετάφραση και Παγκοσμιοποίηση</i> [μτφρ. Π. Κελάνδριας, εκδ. Δίαυλος] σ. 170 / σ. 93
accuracy	ακρίβεια	M. Baker. <i>Με άλλα λόγια</i> [μτφρ. Τ. Δημητρούλια, Ε. Ρέντα, εκδ. Δίαυλος] σ. 429
adequacy	επάρκεια	Munday, ό.π., σ. 187
assumptions	παραδοχές	Baker, ό.π., σ. 367
back translation	επίστροφη μετάφραση	Baker, ό.π. σ. 35 * [Σ.τ.Μ.: Βαλεοντής - ΕΛΕΤΟ]
causal	αιτιακός	https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82&dq='
	αιτιολογικός	https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82&dq=
close translation	πιστή μετάφραση	Munday, ό.π., σ. 62
code switchig	εναλλαγή κώδικα	https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=290
dawa	ντάουα - το κάλεσμα στο Ισλάμ	https://islamforgreeks.org/2019/04/02/to-orodokso-dogma-twn-sunnitwn/
deixis	δείξη	https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=52
discursive	λογοθετικός	https://www.lexilogia.gr/threads/discursive-%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF-

		%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82.614/
domesticating (strategy) / domestication	οικειωτική (στρατηγική) / οικείωση	M. Cronin. Μετάφραση και Παγκοσμιοποίηση [μτφρ. Π. Κελάνδρια, εκδ. Διάυλος] σ. 31, 66
	οικειοποίηση	Τ. Δημητρούλια, Γ. Κεντρωτής. <i>Λογοτεχνική μετάφραση, θεωρία και πράξη</i> . σ. 8, 30. http://ikee.lib.auth.gr/record/311214?ln=el
	οικειοποίηση	Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901
	οικειοποίηση	Σ. Γραμμενίδης. «Μεταφράζοντας τον κόσμο του Άλλου: Οικειοποίηση, ξενοποίηση ή συνέπεια;» 20 χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. - Επετειακός τόμος, εκδ. Διάυλος. σ. 149
	επιχώρια (στρατηγική)	Munday, ό.π., σ. 236
emplotment	εμπλόκιση	J. Culler. <i>Λογοτεχνική θεωρία, μια συνοπτική εισαγωγή</i> . [μτφρ. Κ. Διαμαντάκου, ΠΕΚ], σ. 99
	δημιουργία πλοκής του αφηγήματος	https://www.oanagnostis.gr/istoria-ke-logotechnia-mia-sinentefxi-tou-cheinten-ouait-stin-angeliki-spiropoulou/ (μτφρ. Γ. Πινακούλας)
encode	αποδίδω	Baker, ό.π., σ. 158
	κωδικοποιώ	Baker, ό.π., σ. 348
exoticizing (strategy)	εξωτισμός / εξωτικευτική (στρατηγική)	Cronin, ό.π., σ. 241, 218
foreignizing (strategy) / foreignization	ξενικευτική (στρατηγική) / ξενίκευση	Cronin, ό.π., σ. 66
	ξενοποίηση	Τ. Δημητρούλια, Γ. Κεντρωτής. <i>Λογοτεχνική μετάφραση, θεωρία και πράξη</i> . σ. 8, 30. http://ikee.lib.auth.gr/record/311214?ln=el

	ξενοποίηση	Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901
	ξενοποίηση	Σ. Γραμμενίδης. «Μεταφράζοντας τον κόσμο του Άλλου: Οικειοποίηση, ξενοποίηση ή συνέπεια;» 20 χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. - Επετειακός τόμος, εκδ. Διάυλος. σ. 149
	ξενική (στρατηγική)	Munday, ό.π., σ. 236
frame	πλαίσιο	https://www.researchgate.net/publication/295912069_Orologia_Ypologistikes_Glossologias
framing	πλαισίωση	https://repository.kallipos.gr/retrieve/4b136f18-b2da-48b9-8c10-0d2871607827
	πλαισίωση	https://en.calameo.com/read/003094022f9734898fb45
	ερμηνευτική πλαισίωση	https://opencourses.ionio.gr/modules/document/file.php/DMC128/06.%20%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CE%9C%CE%9C%CE%95.pdf
	ερμηνευτική πλαισίωση	https://opencourses.uoc.gr/courses/pluginfile.php/16379/mod_resource/content/0/Lesson%206.pdf
genre	κειμενικό είδος	ikee.lib.auth.gr/record/107074/files/gri-2008-1629.pdf
	(λογοτεχνικό) γένος	M.H. Abrams. <i>Λεξικό λογοτεχνικών όρων</i> [μτφρ. Γ. Δηληβοριά, Σ. Χατζιωαννίδου, εκδ. Πατάκη] σ. 68-71, 549
Imperial Hubris	Αυτοκρατορική ύβρις	https://www.politeianet.gr/books/9789601409788-anonumos-libanis-autokratoriki-ubris-15807
incursion	εισβολή	https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-6-2009-02-18-ITM-014_HR.html

		https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-6-2009-02-18-ITM-014_EL.html
intonation	επιτονισμός	Cronin, ό.π. σ. 187
	επιτονισμός	Baker, ό.π. σ. 229
	επιτόνιση / επιτονισμός	https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=293
Israeli Defense Forces	Ισραηλινές Αμυντικές Δυνάμεις (IDF: οι ένοπλες δυνάμεις του Ισραήλ)	https://www.kathimerini.gr/world/947940/syria-oi-israilines-enoples-dynameis-katerripsan-iraniko-mi-epandromeno-aeroskafos/
linguistic devices	γλωσσικοί μηχανισμοί	Baker, ό.π., σ. 39
linguistic resources	γλωσσικοί πόροι	Baker, ό.π., σ. 141
local meanings	τοπικά νοήματα	https://ejournals.lib.auth.gr/religionteaching/article/download/7991/7843
minoritization /majoritization	μετατροπή (γλώσσας) σε ελάσσονα / σε μείζονα	Cronin, ό.π., σ. 237
minoritizing (strategy)	(στρατηγική) εκμειονοτισμού	Cronin, ό.π. [Πρόλογος, σ. 31]
	μειονοτική (στρατηγική)	Σ. Γραμμενίδης. «Μεταφράζοντας τον κόσμο του Άλλου: Οικειοποίηση, ξενοποίηση ή συνέπεια;» 20 χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. - Επετειακός τόμος, εκδ. Δίαυλος.
narration	αφηγηματική διαδικασία	(συλλογικό) <i>Θεωρία της αφήγησης</i> , εκδ. Εξάντας, σ. 13
narrative	αφήγηση αφηγηματικός	ό.π.
narrative theory	θεωρία της αφήγησης	ό.π.
	αφηγηματική	ό.π., σ. 11

	θεωρία	
narrativity	αφηγηματικότητα	ό.π.
narratology	αφηγηματολογία	Ε. Γ. Καψωμένος. <i>Αφηγηματολογία</i> , εκδ. Πατάκη
norm theory	θεωρία των νορμών	https://www.academia.edu/4305188/%CE%9F%CE%B9_%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B9%CF%84%CE%BB%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%BD%CF%8C%CF%81%CE%BC%CE%B5%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%99%CF%83%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1
overdetermination / overdetermine	επικαθορισμός / επικαθορίζω	Π. Γεωργούσης. Αγγλοελληνικό λεξικό παιδαγωγικών και ψυχολογικών όρων https://www.lexilogia.gr/threads/overdetermination.6037/
	υπερκαθορισμός / υπερκαθορίζω	Α. Χουντουμάδη, Λ. Πατεράκη. <i>Λεξικό Ψυχολογίας</i> , εκδ. Τόπος, σ. 555
reframing	αναπλαισίωση	https://books.google.gr/books?id=83XTBgAAQBAJ&pg=PT113&lpg=PT113&dq=%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%AF%CF%89%CF%83%CE%B7+reframing&source=bl&ots=JzYgmjg3Jd&sig=ACfU3U2knPPumrxoimE4scmhfwNSk5T9eg&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwjCq_mPoaPIAhUL7KYKHxEHDz8Q6AEwAnoECAkQAQ#v=onepage&q=%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%AF%CF%89%CF%83%CE%B7%20reframing&f=false
relationality	σχεσιακότητα	https://ejournals.lib.auth.gr/iti/article/download/7793/7567
screen shot	στιγμιότυπο οθόνης	Baker, ό.π., σ. 11
screen translation	οπτικοακουστική ή μετάφραση	https://opencourses.ionio.gr/modules/document/file.php/DFLTII91/1%CE%B7%20%

		CE%95%CE%B2%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1/%CE%A4%CE%99%20%CE%95%CE%99%CE%9D%CE%91%CE%99%20%CE%97%20%CE%9F%CE%A0%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%91%CE%9A%CE%9F%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%A6%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97.pdf
selective appropriation	επιλεκτική οικειοποίηση	https://opencourses.uoa.gr/modules/units/?course=ENL3&id=547
	(επιλεκτική) ιδιοποίηση	Cronin, ό.π., σ. 235
streamlining (effect)	εξορθολογισμός	https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/jaspers_1_2018/en/ https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/jaspers_1_2018/el/#chapter2
structures of anticipation	προβλεπτικές δομές	http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%88%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1
temporality	χρονικότητα	Τ. Δημητρούλια www.translatio.gr/content/content/files/xronikohta.pdf
translation proper	μετάφραση καθαυτή	Munday, ό.π., σ. 24, 273
[Toury's] initial norm	η αρχική νόρμα [του Toury]	Munday, ό.π., σ. 189
typography	μορφοποίηση	Baker, ό.π., σ. 241